

STJØRNA

HEIMBYGDA VÅR

Fra sitt utsiktspunkt på Slettheia sitter "Stjørnabamsen" og betrakter øyene ute i Stjørnfjorden

Stjørna heimbygdslag

Årshäfte nr. 9 - 2013

Evig eies kun det

En hører ofte ordspillet; «Evig eies kun det teipte». Altså er det tatt opp på lydband, da er det lagret til evig tid. Neppe sant – lyd har vi hatt på band, plate, kassett, cd, mp3 osv. Mye av dette ligger i esker og kasser og må kastes fordi det ikke kan brukes. Utstyret er borte.

Evig eies kun det som er skrevet. Vi kan lese det som ble skrevet for flere hundre år siden. Utstyret vi trenger er øyne og litt oppe i toppen.

Vet du at det du leser her kan dine etterkommere lese om mange hundre år. Dette heftet blir lagret på Nasjonalbibliotekets arkiv i fjellhaller i Mo i Rana. De har fått flere eksemplarer og alle kan låne gratis.

Derfor er det så viktig at vi får skrevet ned historiene om det som skjer og har skjedd. Vi er kanskje de siste som vet. Historier fra kvardagen om livet i dag og tidligere, forteller mer om hvordan folk hadde det, enn historier om konger og krigere.

Er du interessert i slekta di, er det mye å finne om når de ble født, døpt, gift og døde. Vil du vite hvordan de levde, hva arbeidet de med, hvorfor flyttet de. Da er de lite å hente i kildene som finnes. Derfor må du skrive din historie.

Når du har lest i dette heftet, så håper jeg du får lyst til å ta penna fatt og skriver ned historier, fortelling som du har minner om. Da gir du noe til våre etterkommere.

God jul til alle våre lesere

Takk til alle som støtter laget.

STJØRNA HEIMBYGDSLAG

Per Husby
Ansvarlig redaktør
per.husby@online.no

Trykt hos Skipnes AS desember 2013
ISSN 1893-1928

Takk

Det flotte bildet på forsida er tatt av John Arthur Winsjansen. Takk til alle som har bidratt med historier og bilder. Uten alle disse har det ikke blitt et årshäfte.

Innhold

Tittel	Forfatter/referent	Side
Med M/S Hustad 1953	Harald Sommerseth	3
På sildefiske på Møre	Per Husby	6
Rydningsmann og fisker	Johan Selnes	7
Krystallapparater og radioer på Selnes	Bjarne Selnes	10
Sørfjordsrevyen 1931	Flere forfattere	12
Danskegamma i Holvatnet	Roar Børø	13
Middel mot gikt	Avskrift	16
Piken som satte hjertene i brann	Dagsposten	16
Planter og tradisjoner fra Stjørna	Ove Arbo Høeg	17
Råk skole	Randi Børø Vorpvik	20
Rødsjø skolekrets	Per Husby	21
Julekveld i skolestua	Eilif Rødsjø	22
Hogsdalen – ei setergrend	Per Husby	23
Lofotsegleren Edvard Sagli	Johannes P. Husby	25
Jenny	Harald Sommerseth	26
Nergården i Fevåg	Erling Nergård	28
Martin Adolf Salbubæk	Per Husby	29
Stortinget da krigen kom	Martin Salbubæk	30
Steinbruddene i Fessdalen	Per Husby	33
På leit etter Koja-karan	Eilert Bjørkvik	38
Enok Otterstad	Per Husby	40
Frengen Slio og Motorverksted	Per Husby	42
Tobakkshandel På Stranda	Eilert Bjørkvik	45
Stjørna herred for hundre år siden	Per Husby	46
Smånytt fra Stjørna for hundre år siden	Dagsposten	47
Bergbrua	Eilert Bjørkvik	48
Dum-Marta	Eilert Bjørkvik	49
Utstilling av fiskeredskap		50
Serberhytta		51
Nytt fra Heimbygdslaget		52

Stoff til årshäfte:

Vi ønsker å gi ut flere hefter, så kom med stoff. Da blir det et blad neste år også og i mange år framover.

Send oss stoff som du eller andre har skrevet. Det kan være historier om hendelser, personer osv. Mat er kultur så oppskrifter fra gamle dager savnes – særlig for bruk av sild og fisk. Vi kan bearbeide og reinskrive det.

Med M/S Hustad på feitsildfiske sommeren 1953

Av Harald Sommerseth

Storsildsesongen og forfangst-sildefiske var over, og jeg hadde vært heime i ca 3 uker. M/S Hustad skulle ha mannskap til feitsildfiske på Nord-Norge. Vi var tre stykker fra Råkvåg, Odd Dybvik, Hans Bjørsvik og jeg som hyrte oss. Resten av mannskapet var fra Nord-Norge. Flere fra Sørfugløy i Gildeskål kommune.

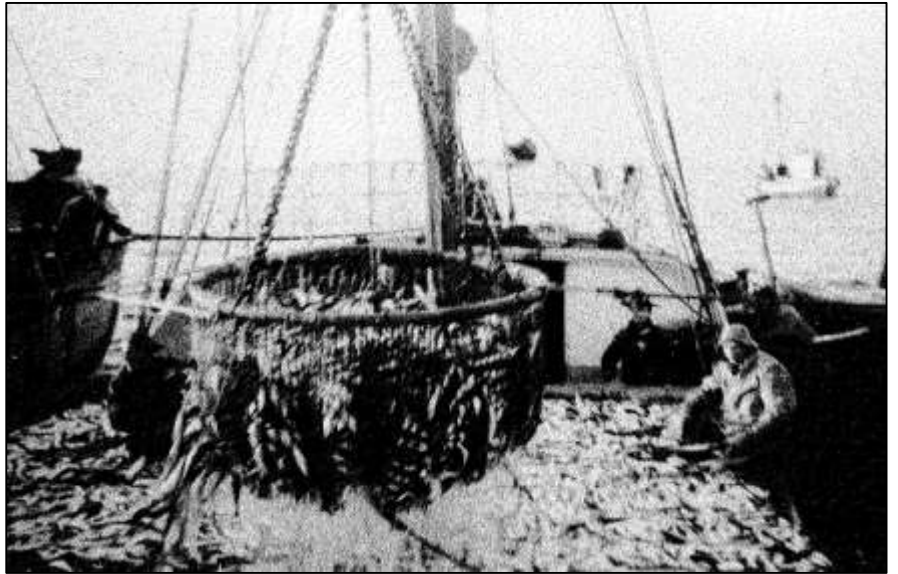
Vi var 10 "nothunder" foran i lugaren i alderen fra 17 til 21 år. Virket kanskje noe lett, men alle var sjøvant. Jeg var på Finnmarka på fisket året før, i 1952. Var lettåtkjører til min far som da var bas på M/S Øystein av Måløy. M/S Hustad var en trebåt. Den var i god stand, og lastet ca. 1700 hl. Den tilhørte M. Hustad fangstrederi, som eide og rustet ut 4 snurpere. Registrert i Stjørna kommune, og hadde sitt tilhold i Råkvåg.

Skipper var Parelius Hustad fra Sør-Aarnøy og bror av reder Magnus Hustad. Maskinist var Leif Vik, fra Volda. (Leif ble senere gift med Ester Eidsaune). Maskinassistent var Sverre Husjord, Lødingen, og kokk var Harry Moen fra Sauøya på Frøya. En artig og flink kokk, som også gikk i notbåten når det røyntet på. Vi gikk fra Råkvåg sist i mai.

Vi hadde ei sommersildnot, 27 favner dyp, lita og lett å handtere. Med notbåtene i davitene ble kursen satt nordover. Etter ca 2 døgn var vi i Brøstadbotn i Sørreisa. Der skulle vi hente basen. Han hett Sørensen, og var en flink og grei mann.

Den første tiden lå vi på Helgelandskysten, hvor vi fikk noen mindre fangster. En lørdagskveld lå vi ved sildoljefabrikken på Vikholmen utenfor Nesna. Disponenten hadde stort selskap denne kvelden, og hele selskapet kom på kaia for å se på båten. Ombord var det to mann, blant annet Hans Bjørsvik, som spilte trekkspill. De tok med seg instrumentene opp på kaia, og så ble det dans. Jeg behersket de fleste dansene, noe som ikke var tilfelle for flertallet av mannskapet.

Så kom det beskjed om sildutsikter på Finnmarka. Full fart i maskinen, kurs nordover, og vi slakket ikke opp før vi var i Honningsvåg. Vi fikk en mindre fangst som vi leverte i Honningsvåg.

God fangst, Silda tas opp i båten

Men der lå også en annen båt, med navn Ola Ryggefjord. Den hadde full last. Den tilhørte Johannes Olsen fra Havøysund. Olsen var blant annet fiskeriminister i ei AP-regjering. Sønnen Trygve var senere fiskeriminister i ei borgerlig regjering.

Vi fikk ei last sild på Laksefjorden. Det ble mottakstopp i Honningsvåg, så vi måtte gå til Tromsø med lasten. Vi fisket på Porsanger, Laksefjord og Tana, og leverte i Tromsø.

En dag vi lå på Tana hørte vi det foregikk fiske på Laksefjorden. Det var dårlig værmelding, men vi ville forsøke å komme oss rundt Sletnes før kulingen kom. Vi kom nesten til Sletnes fyr utenfor Gamvik. Men da måtte vi snu, og komme oss inn på en fjord i le for været.

Der ble vi liggende til dagen etter og vinden spaknet noe. En båt med navn Sælbjørn ble liggende på Tana med last så lenge at silda tok til å gjære, og dekket begynte å komme opp. De måtte måke silda på sjøen med handmakt. Vi fisket ca. en last for uka, men måtte gå til Tromsø for levering.

Ca. midten av juli reiste Sørensen heim for å ta seg av slåtten. Han hadde også et lite gårdsbruk å ta seg av. Vi fikk ombord en bas med navn Sverre Johansen. Han var egentlig nordlending, men bodde på Aukra. Får vel si at han var litt robust i væremåte. Forsto seg mest på sildefiske og bannskap. Jeg hadde vært sammen med han på forfangstsilda tidligere. Det var på M/S Hustad I.

Så noen opplevelser fra turen. En lørdagskveld lå vi i Smalfjorden i Tana. Noen ombord hadde fanget opp at det var fest i Seida, en tur på bortimot 4 mil oppover langs Tanaelva.

En lakseoppkjøper med lastebil var villig til å kjøre oss dit. Men først måtte vi være med å losse den laksen han hadde på platten. Kjølerrømmet var ei jordgamme. Alt tok sin tid, så festen var nesten slutt da vi kom til Seida.

Vi ble selvfølgelig sultne etter hvert. En av mannskapet fra Brøstadbotn kjente et søskenpar i Seida. De oppsøkte vi for å høre om de kunne skaffe oss mat. Kl. 02.00 om natta fikk vi servert kaffe med nystekt brød og røkt laks. En av de beste måltider jeg hadde spist til da, for vi var skikkelig sultne.

Så var det samme veien tilbake på åpen lasteplatt, som var langt fra noen fornøyelse. Vi som satt på lasteplatten, fikk oss en kraftig forkjølelse, som satt i lenge. Hadde det ikke vært for at sjåføren hadde skaffet noe sterk drikke på turen oppover, hadde vi sikkert blitt enda verre. Aldri så galt at det ikke er godt for noe.

En annen lørdagskveld gikk vi inn til Kjøllefjord. Vi passerte Finnkjerka i sol og stille hav. Kjøllefjord var en fin plass, så de fleste av oss i lugaren foran masten, kom oss i finpussen for å utforske stedet.

Vi ble kjent med at det var friluftsdans et stykke ovenfor sentrum. Dit gikk vi i samlet flokk. Vi kom til et hyggelig sted, med fin dansemusikk. Flere av datidens slagere var på musikernes repertoar. Og det var ingen problemer med å få danse. Vi hadde en viss fordel vi som snakket søring.

Så ble vi tilskuere til et hiva slagsmål. Noen samer hadde slått leir ved siden av danseplassen. De ble uenig seg imellom, og røk i hop. Sameluene av typen med stjerneform ble blant annet brukt som slagvåpen. Det var kanskje fornuftig med litt skikkelig lufting, for støvskeya sto langt utenfor området der selve slaget sto. Men etter noen runder i myra, roet det seg. Vi lå i Kjøllefjord til søndag kveld, og enkelte av oss fikk god kontakt med noen av stedets ungdom.

1953 var det fortsatt mye som ikke var gjenreist i Finnmark. Både i Honningsvåg og Kjøllefjord var det mange familier som bodde i brakker. Også på andre større steder som Hammerfest.

Det fantes ennå ruiner etter at tyskernes brente Finnmark. Og inne i fjordene hvor bosettingen var spredt, fantes fortsatt dårlige boforhold for mange. Det var flere av fiskerne i Finnmark som hadde fått seg nye båter. Det var båter på omkring 50 fot. De drev stort sett bankfiske med line.

Nota er satt og snurpinga kan begynne

Etter en tur til Tromsø med last, kom vi tilbake til Laksefjord. Det forgikk et godt fiske inne ved Lebesby. Men før vi kom dit hadde vi gjort tre kast, og hadde rommet fullt. Vi manglet ca. 400 hl på dekk før vi hadde last. Vi kom etter hvert inn til Lebesby, kastet med det samme, men det ble bom.

Den andre båtstyrelsen og jeg fikk huden full av basen, og med et varierende språkbruk. Vi bøyde sammen for tidlig, og fikk ikke ut hele nota. Det var bare å ta igjen bomkastet og dreie seg til på nytt, for silda sto der.

Basen ropte: "La gå not". Etter å ha satt ut en del av nota, vifta han oss sammen. Men vi satte ut hele nota, og måtte ha line mellom notbåtene for å hive dem sammen. Så var det å få snurpelina på spillet, og til å snurpe. Der gikk nota ned gjennom sjøen med blåser og alt.

Vi måtte holde an i snurpinga til nota kom opp igjen. Basen takserte kastet til 7-800 hl. Da vi hadde nesten last fra før, tok vi ishavsskuta Asbjørn fra Gratangen på lag. Vi håva full last på Hustad, og ca. 1.300 hl i Asbjørn. Det var et stort kast med ei lita sommersildnot.

Så ble kursen satt for Tromsø igjen. Fint vær rundt Svæholtklubben, over Porsangerfjorden, og gjennom Magerøysundet og sørover. Men da vi passerte Hammerfest og ut Sørøysundet, frisknet det på med kuling.

Vi gikk i le av øya Silda, lærte notbåtene, og tok dem på slep. Nota var da halt inn på galgen. (Brua) Til vanlig hadde vi mannskap i notbåtene når vi

hadde dem på slep, men det var for stor risiko i så dårlig vær og tung sjø. Vi kunne ikke slepe notbåtene sammen. Det førte til at de ville skvette hverandre full av sjø.

Vi gikk for sakte fart. Kom oss over Lopp havet på et vis, men da vi fikk Kvænanngen åpen imot fikk vi problemer. Vi var lastet med det gikk, og lå tungt i sjøen. Sjøen braut over bauen, fylte foran sildebingene. Svalkelemmene tok ikke unna. Vi hadde sildebinger over hele dekket, og dette skapte problemer. Baunen var i ferd med å gå ned. Det ble slått full fart bakover i maskinen, noe som førte til at båten nærmest dro av seg den verste sjøen.

Vi lå og bakket mens vi med sag, brekkjern og øks fikk brutt ut deler av rekka, fikk presset opp sildebingene, slik at vi fikk kvittet oss med dekkslasten, og at sjøen som braut over bauen fikk fritt løp. Dramatiske minutter for Hustad og mannskapet. Tankene om hvordan det kunne gått, kom ikke før etterpå. Vi gikk fortsatt med sakte fart til vi kom inn i smulere farvann.

Da vi kom til Tromsø, likna vi mere på ei piratskute enn en blankpusset treskute. 20 av 400 hl dekkslast var igjen i midtbingen. Vi fikk losset lasten, fikk snekker ombord som reparerte rekka, så var det ny tur til Finnmarka.

En dag tørnet vi ved Lille Tamsøy i Porsangerfjorden. I kikkerten kunne vi se at her var det rikelig med multer. Vi tok hver vår suppebakke, (form som en kumme, er av metall, og tar ca. 1,5 liter) kjørte i land med motorlett båten, og plukket hver vår fulle bakk.

Med Viking boksmelk som ble mikset litt, rikelig med sukker, så ble dette et herremåltid av de sjeldne. Senere ble vi kjent med at Tamsøyene var i privat eie, der bare eierne hadde rett til å høste multer.

Sommeren 1953 hadde også mye fint og varmt vær. Det førte til at når vi lå lenge med sildelasten ombord, gikk noe av silda i oppløsning. Sildeslo og blod rant ned i rommet under dørken, blandet seg med urein sjø og motorolje. Dette førte til en meget ubehagelig stank i lugaren, kalt pumpelukt. Vi kjøpte parfyme som vi dryppet på hodeputa for å ha å snuse på når vi lå på køya.

Silda er ombord og båtene lastet til ripa

Langs skotte (veggen) mellom lasterommet og lugaren, måtte vi gjøre rent for kvitmark nesten hver dag. Pumpelukta var vi vant med på fiskebåtene, men ikke kvitmark. Pumpelukta var verst når vi var i urolig sjø, og den stankende sjøen under dørken kom i bevegelse.

På siste turen til Finnmarka fikk vi ca 1.000 hl. Den silda ble levert i Harstad på tur sør. Etter en tur innom Sør-Armøy, kom vi til Råkvåg. Jeg mener å huske det var 11. august. Det skulle skiftes not, og så gå nordover igjen.

Jeg tenkte egentlig å være med videre, men mor gav beskjed om at nå fikk jeg være hjemme en tid. Klærne jeg brukte mens jeg var ombord i Hustad, ble kastet. Det var ikke botn å få i dem. Ombord var det så godt som ingen vaskemuligheter, så renholdet var så som så.

Oppgjøret etter turen ble ca. 4.000 kr. Et meget bra resultat etter datidens kroneverdi. Odd og Hans sluttet også tur. Odd tror jeg begynte på teknisk utdanning. Hans reiste til sjøs. Det ble hans siste tur. Han døde i utenriks fart 22 år gammel.

Han var nabo og kamerat i barneåra. Han var den beste skihopperen i Råkvågen da vi vokste opp. Han hadde også det fineste trekkspillet jeg kjente til. Italiensk system. Kjøpt på hans første tur til sjøs.

Etter 2-3 uker hjemme, ble jeg med Ole Hammern på M/K Nordstjernen på snurrevafiske i Trondheimsfjorden. Tredjemann var Johan Mattis Frengen fra Fevåg. Fangsten leverte vi i Ravnkloa annenhver dag. Fortjenesten og vel så det ble igjen i Trondheim.

Etter ca. en måned med fiske utafør Stjørdal og Skatval, ble Nordstjernen med M/K Fjell som sleper på feitsildefiske fram til jul. Jeg ble med Nordstjernen videre, mens Johan Mattis fikk plass på snurperen M/S Cadis fra Kråkvåg.

På sildefiske på Møre

Av Per Husby

I tidligere tider måtte de fleste stjørnvæinger hente utkomme fra sjøen. Den ga mat og penger. Sammen med det som ble dyrket på de små gårdene, hadde de fleste det bra. For de som vokste opp var det likevel små muligheter for inntektsgivende arbeid.

Det var heller ikke alltid at det var bare å dra ut på fjorden for å hente fisk til mat og for salg. Derfor ble det å dra heimefra for skaffe inntekta. De fleste var sjøvant, så å reise til andre kanter av

landet på fiske som Lofoten, Vestlandet ble akseptert. De fleste dro likevel til nærmere fiskeplasser som Halten og i fjordene i Trøndelag

Omkring 1900 var det bra sildefiske på Møre og ved folketellingen i 1900 finner vi 45 stjørnvæinger på Møre da folketellingen ble holdt. Tellingen skjedde 3. desember 1900. Det er lett å skjønne at det ikke var noen lysttur å drive fiske i små åpne seilbåter i dårlig vær.

Her er navnene på fiskerne på Møre 3. desember 1900:

Navn	Bosted	Gnr./bnr	Yrke	Født	Født i
Martin Mathisen	Stranden	140/10	Snekker, fisker	1871	Stjørna(S)
Olbert Ellingsen	Fevåg	140/12	Gårdbruker, fisker	1849	Rissa (R)
Johan Ellingsen	Barslet	140/15	Gårdbruker, fisker	1859	R
Aage Andreassen	Einan	140/18	Inderst, fisker	1845	S
Johan Aagesen	Einan	140/18	Gårdbruker, fisker	1873	S
Johan Jakobsen	Fevåg (boplass)	140/2	Fisker	1878	S
Oskar Olufsen	Fevåg (boplass)	140/2	Fisker	1872	S
Peter Jakobsen	Fevåg (boplass)	140/2	Fisker	1882	S
Karl Nilssen	Lien	140/21	Fisker	1882	R
Oskar Kristiansen	Einan	140/22	Inderst, fisker	1872	S
Kornelius Amundsen	Bakken	140/24,25	Inderst, fisker	1862	R
Inga Antonsdatter	Øren	140/27	Fiskerkone	1879	Ørland(Ø)
Odin Ovesen	Øren	140/27	Inderst, fisker	1877	S
Olaf Svebak	Gjerdet	140/28,34	Fisker	1879	S
Sivert Svebak	Gjerdet	140/28,34	Gårdbruker, fisker	1860	S
Anton Antonsen	Rabben	140/29	Jordbruk, fisker	1873	S
Kornelius Johansen	Gjerdet	140/35	Fisker	1877	S
Peter Johansen	Gjerdet	140/35	Fisker	1879	S
Johannes Johansen	Gjerdet	140/35	Fisker	1882	S
Marie Olsdatter	Øvergård	140/36	Sildnotkokk	1870	S
Nidolf Nilssen	Fevåg (boplass)	140/4	Fisker	1883	S
Albert Johansen	Fevåg (boplass)	140/8, 39	Fisker	1880	S
Johan Johansen	Fevåg (boplass)	140/8, 39	Fisker, gårdbruker	1859	Ø
Johan Andreassen	Fevåg (boplass)	140/9	Gårdbruker, fisker	1871	S
Anton Eriksen	Stavnes	141/1	Fisker	1881	S
Erik Olsen	Stavnes	141/1	Gårdbruker, fisker	1848	Meldal
Johan Eriksen	Stavnes(boplass)	141/1	Husmann, fisker	1871	S
Johan Arnt Mollan	Aspestrand	141/2	Skipsreder, gårdbruker	1863	Verran
Johan Kristoffersen	Aspestrand(boplass)	141/2	Fisker	1878	S
Ole Kristoffersen	Aspestrand(boplass)	141/2	Fisker	1883	S
Embret Støeng	Frengen	142/1	Jordbruk, fisker	1848	Tynset
Anton Larssen	Frengen(boplass)	142/3	Fisker	1879	S
Martin Larssen	Frengen(boplass)	142/3	Strandsitter, fisker	1874	S
Sivert Didriksen	Frengen	142/3	Gårdbruker, fisker	1858	S
Jakob Nilssen	Frengen	142/7	Gårdbruker, fisker	1871	S
Johannes Pedersen	Hafella (boplass)	144/1	Fisker	1846	Verran
Paul Johannesen	Hafella (boplass)	144/1	Fisker	1884	S
Ole Jenssen	Refsnes (boplass)	146/1,3	Fisker	1882	S
Ole Olsen	Refsnes (boplass)	146/1,3	Fisker	1865	S
Alfred Nilssen	Dalekleven(boplass)	147/9	Fisker	1880	S
Jens Kristiansen	Selnes	147/9	Fisker	1884	S
Nikolai Johansen	Kvernhusdalen	148/1	Fisker	1881	S
Paul Olsen Husby	Husby	154/1	Snekker, fisker	1881	S
Ole Martin Jensen	Naustbakken	170/128	Husmann, skipper	1874	S
Andreas Henriksen	Stranden	33/1	Husmann, fartøymann	1845	Førde

En flittig rydningsmann og driftig fisker

Av Johan Selnes

Artikkelen er avskrift, og hentet fra "Dagsposten", 23. november 1933.

Når man med dampskip reiser innover Stjørnfjorden til Råkvåg vil man ved foten av de steile fjell mellom Stallvika og Dueskarsjøen på nordsiden av fjorden legge merke til to noe ensomme beboere, to småbruk av omtrent samme størrelse. Det ene av disse to småbruk, det som ligger lengst vest, kalles for Brandvika.

Brandvika. (Kaia med not- og garnheng ble ødelagt av storm i mars 1938.) Foto: Johan A. N. Selnes, 1930

Den 29. november nå i år kan dette småbruks eier, fisker og rydningsmann Johan Brandvik, feire sin 70-årige fødselsdag, og i den anledning vil det sikkert være på sin plass å nevne litt både om ham og stedet. Han er en av disse mange, som i det stille er med å bygge landet og som fortjener et velvillig ord.

I eldre tider var Brandvika plassrom under Stallvika. Stedets daværende beboer het Henrik Brustad. Han var gift og hans kone het Bereth. Denne Henrik var berømt for sin styrke. Han døde plutselig en dag oppe i skogen, mens han kom bærende med en vedbør på ryggen.

I året 1862 var en mann fra Leksvikstranden ved navn John Johnsen Bekken her inne i Stjørna på sildefiske. Han fattet interesse for stedet og tenkte det måtte være ideelt for en fisker å slå seg ned der, så behendig som det lå til i livd av de bratte fjellhamrene. Silden og fisken gikk jo like opp under land, så utdypt som det var overalt. Som tenkt, så gjort.

John la i vei og kjøpte Brandvika for 200 spesidaler, bygget hus og slo seg ned. Hans hustru, Martha Kristoffersdatter, var fra Rein på Stadsbygden, og de var allerede gift da de bosatte

seg på sitt nye hjemsted, John anla et båtbyggeri og bygget båter, drev fiske og arbeidet på jorden innimellom. Var ikke mer jord brutt opp den gangen enn at der kunde fødes et par sauer og knapt nok det.

John og Martha hadde tre barn - en pike ved navn Bereth Maria og to gutter ved navn Johan Kristian og John Martin. Piken drog til Amerika, hvor hun døde, og den ene av guttene, John Martin, døde her hjemme. Den gjenlevende av guttene, Johan Kristian (han var den nest eldst av de tre barn), er altså den nåværende eier av Brandvika. Han overtok plassen i 1907, da hans far døde. Hans mor døde i 1901.

Siden Johan i 1907 overtok plassen, har han fiffet og fjelget den opp på alle mulige måter, hengt i som mauren både på land og sjø, sent og tidlig, og utført et arbeide som der står respekt av, Slitsomt og tungt var det enten noe skulde utføres på sjøen eller landjorden, men der var energi, vilje, mot og krefter i overflod, som det syntes, og han greidde alt sammen uten minste klynk og klage.

I en årrekke - hele 17 år - drev han Lofoten og var lottakar i to år; de andre årene hadde han garn selv. I fire år drev han fiske i Halten med egen båt og egne garn. Dessuten har han drevet hjemmefiske i stor stil med sildegarn og fiskegarn ved høst og vinter og om somrene laksefiske med kilenot. Han har nå hver sommer fem laksenøter i sjøen på sin eiendom.

Ved siden av fisket har han brutt nyland, ryddet og gravet og dyrket. Mangen en sten har han fraktet fra jordene til fjæren. De store steindunger nede ved sjøen beviser at han ikke har hengt med fingrene og vært redd for å ta i. Hertil kommer at han er en dyktig tømmermann og båtbygger. Han har selv satt opp våningshuset, størhuset og en del av fjøset, videre naust og brygge og en traust og solid kaie med garnheng på.

Oppe på heien, rett ovenfor husene, har han satt opp en torvbu; trematerialene til denne hentet han fra Varghiet og bar disse sammen med sin hustru til fjells opp gjennom bratte steinuren på ryggen. To svære løpestrenger har han også anskaffet seg og satt opp - den ene for befordring av brenntorv og den annen for ved. Til eiendommen hører et

skogstykke, nok til brennved. Der er også en del torvland.

Men ikke nok med dette, Brandvik er noe av en tusenkunstner og altnuligmann og selvhjulpen på alle hold. Han er også skomaker, skredder, slakter osv., osv. Og han har selv bygget de båter han bruker på sjøen. Han klarer snart sagt hva det så enn er. Praktisk, oppfinnsom og flink hvor du så enn setter ham!

Å sitte sådan noe avsesides til, har naturligvis ikke alltid vært så rent behagelig utover årene. Bestandig måtte man i båt, når noe skulde hentes fra handelsmannen i Råkvåg eller Stallvika. Om svarte vinternatta når det kanskje kunde høve slik til, at doktor eller jordmor måtte hentes, var det vel ikke alltid så morsomt å ligge og slåss med skavlene i båt langs de bratte fjellvegger, men det måtte nå gjøres, og jammen gikk det bra også bestandig, selv hvor spøkende det kunde se ut.

Skoleveien var heller ikke riktig flat og snorben og rosebestrødd; barna måtte over høye fjellet til Gjølga, og Johan og hustru byttedes med å ledsage disse i muln og trollvær ved vinters tider. Nei, det har nok ikke alltid vært så rent behagelig å sitte sådan noe avsesides til! Men tiden raklet nok sin gang og hjemstedet blev dog kjær. Nå har Brandvik tatt inn telefon i huset, så nå kan han sette seg i forbindelse med naboene og utenverdenen i det ufyseligste vintervær mens han sitter tør og varm på stolen i dagligstuen sin.

Johan Brandvik ble i 1899 gift med Bertine Olsdatter Dueskar. De kunde således i 1924 feire sitt sølvbryllup. De har hatt fire barn - to sønner og to døtre - som alle lever og som nå forlengst er voksne.

Mens døtrene har forlatt barndomshjemmet og er flyttet inn i egne hjem, bor ennå begge sønnene hjemme, og i disse har nå herr Brandvik megen hjelp. Han eier nå også egen motorbåt, så han og sønnene lettere kan komme sine veier frem på sjøen. Johan selv er tross sine 70 år ennå i aller beste vigør.

Han var i høst sammen med sønnene ute på Tarvahavet og drev efter silden og nå senere utover har han vært med og deltatt i fisket her på hjemmetraktene. Da Johan overtok plassen efter faren var der 1 ku på den, men omtrent alt før til denne måtte kjøpes. Nå kan stedet føde godt og vel tre kjøer, en del småfe og gris osv.

Fra Brandvika har man et storslagent utsyn utover hele Stjørnfjorden, og om høsten, når silden går inn mot Nordfjorden, vrirler det av av fiskefarkoster - snurpelag, drevbåter, notbruk etc. - utenfor Brandviklandet, og da er det ikke så rent ensomt å være til for stedets beboere.

Johan og Bertine Brandvik Foto: Adam Chr. Hassel

Familien Brandvik.

Fra venstre: Johan Kristian Brandvik, 1863-1949, John Bernhard 1911-1982, Ove Julius 1900-1975, gift med Valborg Nysæter. Fru Brandvik: Bertine Olsdtr. Dueskar, 1875-1938, Mathilde Rikarda, 1898-1978, gift med Johan Arnt Røstad. Ida Bertine, 1904-1944, gift med Johan A. N. Selnes. Foran: Borghild Johanne, 1923-1990, gift Grande. (Datter til Mathilde og Johan Arnt.)

Foto: Johan A. N. Selnes, 1930.

Tilleggsopplysninger til artikkelen:

Ved Bjarne Selnes

Brandvika ble ryddet i 1797 ifølge Statsarkivet v/ Eilert Bjørkvik. I følge folketellingen for 1801 bodde Hendrik Hendrichen og Marith Thomasdatter, samt deres fire sønner og to døtre der.

I et hefte, skrevet av Anders Bjørgan, "Lofotdrifta frå Trøndelag", som utkom til jubileumsutstillinga i Trondheim 1930, og opptrykket i 1981, fortelles det at Jo Brandvik var båtbygger og bygde den andre Sagli-båten.

Dette er uten tvil John Johnsen Brandvik. Ellers fortelles det om flere båtbyggere og folk som var på lofotfiske, bl.a. om John Andersen Bekken, født 1842. Han var på Lofotfiske i ung alder, og han var også i 20 år på vinterfiske i Halten. (Johan Brandvik var hans søskenbarn).

Det fortelles videre at tømmeret til en rorbu, som sto ved båthavna ved Skansen i Trondheim kan visst nok være kommet fra Bekken på Leksvikstranda. Og det var muligens Anders Johnsen Bekken (bror til John Johnsen Brandvik), som bygget den. Anders ble døpt på Leksvikstranda 2. pinsedag 1813, men presten glemte å skrive han inn i kirkeboka! En annen prest (røpes p.g.a. håndskriften) skrev han imidlertid inn i boka sist på året.

Bestefar til Johan Brandvik (og far til bl.a. John og Anders), John Andersen Bekken, forulykket 29. juni 1833, og ble bare 46 år. Presten har skrevet i kirkeboka: *"Faldt ned fra en Brink i Søen og saaledes omkom, da han formedelst svagt Syn tog feil af Veien."*

Johan Brandvik i militæret. 1886. Foto: N. Sødahl

John Johnsen Brandvik var født 22. desember 1825, og døde 9. juli 1907.

Hans kone, Martha Kristoffersdatter Rein, var født 3. mai 1836, og døde 14. juli 1901.

Beret Maria, født 2. des. 1861. Fotograf: ukjent.
(Bildet er utlånt av Gunvor Brandvik Olansen)

Deres datter, Bereth Maria, var født 2. desember 1861 i Leksvik. Hun reiste til Amerika høsten 1882. I utvandningsprotokollen er det notert at hun var arbeidenske, ugift og 20 år.

Reisemål var Rothsay, Minnesota. - Linje: Stjerne og dampskip: Tasso. Biletten var betalt i Amerika. Hun døde i Amerika. Hennes bror, John Martin var født 15. oktober 1868 og døde 4. februar 1870, bare 1 1/2 år gammel. Den andre broren, Johan Kristian, som overtok gården, var født 29. november 1863, og døde 14. november 1949. Hans kone, Berntine Olsdatter Dueskar, var født 10. mars 1875, og døde 6. mars 1938.

Johan Kristian Brandvik var på sesjon i Høybakken, 11. juni 1885. Han ble utskrevet til linjetroppene, rode nr. 37. Nordmøre bataljon. Linje matr. no. 707. Han var på rekruttskolen i juni 1886 på Stjørdalen, og ifølge hans militærbok var han også på "bataljonssamling" ved Gravråk på øvelsesskyting i juli 1887 og i juli 1888.

Krystallapparater og radioer på Selnes.

Av Bjarne J. M. Selnes.

I 1920-årene var det ikke mange som hadde krystallapparater eller rørmottakere på Selnes. Avisen Fosens Blad for 12. februar 1923 forteller at Anders Refsnes hadde montert et trådløst mottakerapparat av merket "Norotco" ombord i sin fiskeskøyte. Norotco sto for "Norsk radio telegraf- og telefoncompani", Kristiania. Dette firmaet var tidlig ute, og kanskje det første som fabrikkproduserte radiomottakere her i landet. Det fantes både 2-, 3- og 4-rørs mottakere både ferdig monterte og i byggesett. Prisene var for ferdig monterte henholdsvis kr. 360,-, kr. 445,- og kr. 565,-. Ganske høy pris den gangen. Byggesettene hadde omtrent halve prisen. Elektrisk Apparatindustri A/S, Kristiania, solgte visstnok disse apparatene. Norotco gikk konkurs i 1924.

Norotco 1923

Hvor mange rør det var i det apparatet som Refsnes anskaffet seg, er ikke godt å si. Heller ikke om det var ferdig montert eller i byggesett, men med apparatet kunne han høre både musikk og foredrag fra London, Birmingham og Manchester, forteller avisen. Han hadde sannsynligvis også et krystallapparat eller denne Norotco-rørmottakeren i sitt hjem.

Nåværende Anders Refsnes forteller at han demonterte rester av en antenne oppe på mørkeløftet, som ble brukt under krigen til å lytte på radio med. Han har også bevart en gammel batteriradio fra den tiden.

Hjertina og Fredrik Møller på Selnes hadde i 1920-årene krystallapparat eller rørmottaker. Med en god antenne og jordledning kunne de sikkert få inn to-tre utenlandske stasjoner om kveldene når det var mørkt. Når de lyttet, brukte de høretelefoner, men på høsten i 1927 kom det på markedet en

høytaler av merket "Sandahl, type F", som de anskaffet seg. Den hadde et bilde på fronten av silke, og kunne henges på veggen.

Krystallapparat

Den var "en fryd for øyet og en nytelse for øret", står det i en annonse fra 1927. Høytaleren kostet kr. 65,- + stemp. avg. kr. 7,-. "Innmaten" var visstnok laget i Memmingen i Sør-Tyskland. Rammen til høytaleren er mahognyfarget og yttermålene er 40 cm. bred, 31,5 cm. høy, og den er ca. 7 cm. tykk. Den kunne brukes både til krystallapparatet og rørmottakeren.

Høytaler

Da "Hjertina-stua" ble revet ca. 1950, fikk jeg høytaleren av Bernt Møller (sønn til Hjertina og Fredrik), og har den fortsatt. Da jeg fikk den var den oppbevart i en kiste, men selve mottakeren var borte. Kisten overtok jeg senere, og den er 67 cm

lang, 37 cm bred og 37 cm høy. I kisten er det en såkalt "leddik" på høyre side.

Den 4. mai 1930 ble Tyholt-senderen i Trondheim satt i drift, og da var det flere som anskaffet seg mottakere utover årene og lyttet på lokalstasjonen. Lytterlisensen var i 1932, for både krystall- og rørmottakere kr. 20,-. Til sammenligning var årsavgiften i Sverige og Danmark bare halvparten, nemlig kr. 10,- i svenske og danske kroner.

I Refsneshagen hadde Grete, Guttorm, Valborg og Ingeborg krystallapparat, forteller Arnold Selnes. Han forteller også at Martin Nilsen hadde et krystallapparat før/under krigen. "Vanlige" radioer var det ikke så mange som hadde før krigen. Men omkring 1934 kjøpte Edvind Larsen radio, men det er mulig at det var et krystallapparat der i huset tidligere.

Det var senere i dette huset ved sjøen jeg hørte radio for første gang, og jeg kan huske at jeg ble ganske skremt, for jeg kunne ikke skjønne at den brune kassen kunne snakke! Ellers var det radio hos Ove Hagen, Ola B. Refsnes, Lars Dahlen og Erik Eriksen. "Dagsposten" 7. april 1933 forteller at Selnes Huslag hadde fest i skolen til inntekt for "Åsvang" som skulle bygges. Det var variert underholdning, bl.a. musikk fra radio! Sivert Lykken bekrefter at hans far, lærer Hermod Lykken, hadde radio før krigen, men at den ble innlevert til tyskerne. Etter krigen fikk de igjen en dårligere radio enn den de hadde.

Radioinnsamling

Det var den 1. august 1941 at det ble kunngjort av den tyske politifører Rediess at samtlige radiomottakere skulle innleveres til lensmann eller politi. Jomar Dahlen forteller at hans onkel Einar Dahlen fortalte at radioen i Dalen ble bortgjemt oppe i berghulen da tyskerne samlet inn radioene. Onkelen fortalte videre at de var oppe i hulen og lyttet på radioen innimellom. Etter krigen leitet de etter radioen, men fant den aldri igjen.

Før Erik Eriksen leverte inn sin radio, risset han inn sitt navn på fronten av radioen, slik at de skulle minnes den vanskelige tiden, i tilfelle de fikk radioen tilbake. Eriksens datter, Inger Christine, mener å huske at de fikk tilbake en radio etter krigen, men det var en simplere radio enn den tyskerne tok.

Tyskerne inntok forsamlingshuset Åsvang under krigen, og "sjefen" der het "Kobynasky", og han hadde "forsynt" seg med radioen til Alfred Frengen. Merkelig nok, fikk Alfred radioen tilbake da tyskerne forlot Norge, forteller Kåre Beverfjord.

Alle radioene som ble brukt på Selnes før krigen gikk på batterier, da strømmen fra Teksdalen ikke kom før den 15. juli 1949. Både før og etter krigen var det mange som ferierte i Rognåshytta til O. H. Stallvik på fjellet. Det fortelles at når de barberte seg der etter krigen, stulte de om spenningen på barbermaskinen og brukte anodebatteriet til radioen som strømkilde! Dette batteriet var ofte på 90 eller 120 Volt.

Samling av radioer

Etter krigen anskaffet omtrent alle på Selnes sin radio. Noen kjøpte også reiseradioer. Selnes skole anskaffet også radio til skolekringkastingen. Det var en Radionette, Solist 2, som kom i 1949. Jeg kan huske at vi hørte på skolekringkastingen, og syntes det var svære greier.

O. H. Stallvik hadde visstnok ikke apparat før eller under krigen, men nå kjøpte også han radio. Berit og Bernt Møller forpaktet nå "Anton-gården" på Selnes, og de kjøpte en radio av merket Radionette Auditorium, som kom på markedet i 1946. Batteriene til radioene var forholdsvis dyre, og derfor brukte de ofte et krystallapparat som Einar Faldahl hadde bygget i sin tid. Husker at Bernt fortalte meg at de var på låven i Skaret i Hasselvika og lyttet på apparatet under krigen. Hodetelefonene de brukte var av merket Neufeldt & Kuhnke, Kiel. Etter Berit og Bernts død fikk jeg apparatet som Faldahl bygget, sammen med høretelefonene og radioen.

Asbjørg Selnes var lærerinnen på denne tiden, og bodde i 2. etg. i "Anton-gården". Hun kjøpte også radio. Det var en Edda-radio og het "Veslemøy", som kom i 1947.

Danskegamma i Holvatnet

Av Roar Børø

Det er våren 1972. Rykter går i Stjørna om at det er kommet hippier i Rødsjøen. Ni unge danske gutter og jenter skal være på tur i den norske naturen, de ønsker visstnok å utfordre naturens luner og leve av det den gir der og da.

De bor i telt oppi Lia hos Albert og Ingrid Rødsjø. Hippier hos Albert og Ingrid - er det mulig? Sindige strevsomme bønder holder seg vel ikke lag med slike folk? Hva er det som har gått av fjellbøndene inni Lia?

Telting på gårdsplassen i Lia i Rødsjøen

Utover tidligsommeren drypper stadig nyheter om danskene. Nå skal de til og med være på veg opp mot Holvatnet sies det. Holvatnet? Hva skal de gjøre der oppe?

Det ryktes at de har bestemt seg for å bo der inne ett år- og at de er i ferd med å bygge seg ei hytte. Seinere er ryktene at de bygger ei gamle i samisk stil. Mange i bygdene ved Stjørnfjorden undrer seg.

Hva er det som får folk fra Danmark til å være inni Holvatnet? Noen mener at danskene er svært frivole og driver med både det ene og andre som knapt kan nevnes på trykk.

Slik går ryktene utover tidligsommeren

Rundt midtsommer drar Jostein Jakobsen fra Råkvåg, som nettopp er heimkommet fra utenriksfart, Bjørn Thulin fra Stockholm, som har hytte på Harbakken og jeg på fisketur innover mot Holvatnet. Vi slår opp teltet ved innerenden av vatnet på sletta nedenfor Gammelgården der vi veit at danskene holder til.

Bjørn får en stor aure på 2,7 kilo i Holvatnet første kvelden på en liten sluk han har fått av faren sin. Vi tenner bål og steiker fisk og går til ro for natta.

Morran etter blir vi vekt av folk som er nede i elva og tar morgenstellet. Sola skinner og det er varmt. Danskene kommer mot teltet vårt og flirer - de ønsker oss velkommen opp til det store militærteltet de har satt opp på bakken i Gammelgården.

Vi blir med og møter en trivelig gjeng med ungdommer på vår egen alder. Vi møtes med nysteikt brød, steikt flesk og anna god mat. Utover dagen og kvelden blir det sang og musikk. De har med gitarer og fløyter og kan virkelig handtere dette. Samfunnsspørsmål og politikk kommer på banen og samtalen med folka i Gammelgården går lett.

Resten er ei mer enn førti år lang historie for min del.

Det viste seg at flere av danskene var i slekt med hverandre, de hadde vokst opp i samme område rundt København og gått på skole sammen.

Telleir under bygginga (Reisverket i bakgrunn)

De hadde hatt ett mål

Å leve ett år i naturen og leve av det de fant. De måtte nok revurdere dette målet undervegs og ta i bruk mer moderne redskaper. Men målet om å sette opp ei gamle i sørsamisk stil klarte de.

Det var Mads Rasmussen og Ellen Egede Andersen og bror til Mads - Niels Rasmussen, Søren Ovesen og Tine Sørensen, Søren Barild og Annette Skjeldmose, Søren Hedegaard og Knud Foldschack.

Arbeidsprosessen

Gamma ble bygd på tradisjonelt vis med bjørkestammer de fant i det som heter Sørlia. Ei li med stor bjørkeskog der en del av bjørkene har en stor krok i nedre del av stammen - nær jorda. Det er de store snømengdene som har forma

bjørkestammen slik gjennom åra. Der fant danskene rammeverket til gamma.

Reisverket er dekt med bord før torva legges på

Reisverket ble dekt av granplanker. Grantømmeret hogg de i lia på andre sida av elva innafor de gamle gårdshusa som ennå sto i Holvatnet. Ved elva bygde de en enkel sagbenk der de saga grana til planker. Dette var ferskt tømmer og temmelig tungt. De fikk virkelig prøvd seg rent fysisk i dette arbeidet. Plankene heiste de over elva med trinser og tjukt tau.

Arbeidet med å få opp gamma var hardt fysisk arbeid som det virkelig står respekt av. Danskene hadde lite å hjelpe seg med og måtte improvisere det de kunne undervegs for å få gjennomført prosjektet.

Gamma er dekt med torv og alle er glade

Bygdefolk som kom innover - enten av nysgjerrighet eller på fiske og bærturer, fikk se det arbeidet som danskene gjorde. Samtalen om danskene i bygda fikk etter hvert mer preg av respekt enn negativ nysgjerrighet etter hvert som arbeidet med gamma gikk framover.

Danskene bygde også båtnaustet som står ved elva nedenfor Gammalgården. Reisverk av granplank og bakved fra sagbruket var materialene de brukte til dette.

Oppholdet og de folka danskene møtte.

Utover det året danskene er i Stjørna blir gården min i Råkvågen en av de stedene danskene kommer ned til når de er i bygda. Det var nok godt med et bad i varmt vatn, et godt middagsmåltid som mor Anna laga og litt omsorg som de møtte på gården hos oss.

For Ingrid og Albert i Lia ble møtet med danskene et vennskap som varte livet ut. De var barnløse og tok på mange måter imot dansken som om de var deres egne ungdommer.

Ingrid og Albert med danskjente på besøk

Albert og Ingrid var og på besøk i Danmark noen uker en vinter. For oss som kjente Albert og Ingrid veit vi at det var ikke hver dag de var borte fra Lia. Det var nok et minne for livet å være i Danmark. Albert sine foreldre Kornelius og Marie Rødsjø bodde i Lia den tida, og de ble også et nært bekjentskap for danskene.

Reindriftsfamilien Jåma ble også naturlig en del av de danskene møtte og fikk et forhold til. De driver i området og møtte danskene under flyttinga til vinterbeite høsten-72.

En av danskene, Niels Rasmussen gikk etter oppholdet reindriftsskolen i Nord Norge og oppholdt seg lengre tid sammen med Jåmafamilien på Sør-Fosen.

Niels hadde en sjelden begavelse som handverker og praktiker, og var glødende interessert i det reinsamene driver med i fjellet.

Han mista livet som ung etter en orkan som herja Sjælland under oppryddingsarbeid i skogen. Niels fikk et vindfall over seg som sto i spenn etter uværet.

Folket på Lysvatnet fjellgård ble også danskernes venner. Den gang var det Konrad og Jenny Hårstad som dreiv Lysvatnet - og jeg vet at dette førte til et livslangt vennskap for de og deres etterkommere i Lysvatnet Einar og Klara Hårstad.

De som bor ved Rødsjøen ble også et naturlig møtepunkt for danskene som ble deres kontaktnett i Stjørna.

Sjøen har jeg holdt kontakten med folka fra Holvatnet i alle år og hadde besøk av Tine og Søren, Mads og Annette sist sommer i Råkvågen. Jeg tok de med ut på Stjørnfjorden der vi fiska, åt god mat og satt og prata til langt over midnatt en flott sommerkveld. Flere av mine venner fikk også et forhold til danskene. Torvald Sund holder også kontakten med Søren. De har felles interesse som forfattere og teaterfolk.

Dansker på besøk hos Ingrid og Albert

Hvor ble det av dem?

Danskene er kollektivistiske og har levd sammen siden de gikk på gymnaset. De har holdt fast på kollektivtanken som er langt mer omfattende som boform i Danmark enn her.

De kjøpte først en gård på Fyn som heter Brydegård. Etter noen år kjøpte de en større eiendom på Sjælland - ei halv times kjøretur fra Rådhusplassen. Ved en innsjø som heter Buresø ligger Mørdrup gaard med vel tusen mål dyrkajord.

I dag driver de med økologisk landbruk, både korn og frøproduksjon. Det er to av de som bor der som eier gården, og så leier de en god del tilleggsjord. De utvikla kunnskap om produksjon av korn basert på gamle danske kornsorter. Mørdrup gaard er et samlingssted for bønder med økologisk

drift i Danmark og er et av de fremste på dette området. Søker du på Google, finner du mer om dette og drifta av gården i dag.

Dessuten driver de med teatergruppa Batida. Dette er ei profesjonell fritateatergruppe som setter opp forestillinger i Danmark og andre land. Målgruppa er blant annet skoler og barnehager. De har også tilhold inne i København med en egen scene der. Teateret er basert mye på musikk som uttrykk med ofte samfunnskritiske tema som berører barn og unge. Og berører det barn og unge så berører det også voksne.

Søren Ovesen skriver manus til gruppa, som blant annet består av han sjøl, kona Tine som begge var i Holvatnet. Karen som er Tines søskenbarn er med samt flere andre fra Mørdrup gaard og omegnen rundt København. De var i Nord-Korea i sommer og spilte, noe som utløste en diskusjon i Danmark rundt boikottspørsmålet av dette landet.

De har spilt i søramerikanske land, alle nordiske land og rundt om i Europa ellers.

Ellers har andre arbeid i området rundt på Nord-Sjælland, som er tett befolka med mange større og mindre byer. Både Hillerød og Roskilde ligger tett ved Mørdrup gaard.

Knud Foldschack - som var sjef for fisket i Holvatnet i 1972, er en suksessrik advokat i København. Han har blant annet vært advokat for beboerne i fristaden Christiania og andre mindre pengesterke grupper som har trengt juridisk bistand gjennom åra. Han ble årets Københavner i fjor gjennom ei avstemning i dansk hovedstadspressen.

På Mørdrup gaard bor kjernen av dem som var i Holvatnet. Noen av deres foreldre flytta også inn etter hvert som de slutta å arbeide slik at det nå bor opptil fire generasjoner på gården som totalt rommer ca 40 beboere fordelt på flere hus og boenheter.

Kommunen leier ei av driftsbygningene på gården til barnehage som er med og styrker det økonomiske grunnlaget på gården.

Noen flytter inn og andre ut gjennom åra, men grunnstammen fra Holvatnet er igjen på gården. Kanskje er det felleskapet de fikk prøvd ut det året i Holvatnet grunnlaget for det mange tiår lange felleskapet de har hatt på Mørdrup gaard?

Det er flere i Fosen som holder kontakten med danskene. Folka på fjellgården Lysvatnet ble naturlig en del av danskene sine venner som fikk besøk av de sist sommer. I dag er gamma i forholdsvis bra stand, og er åpen til bruk. Det er NTNU sin velferdsavdeling som har ansvaret for den. Du finner gamma på sørsida av elva i innerenden av Holvatnet, oppi lia ved stien som går til Lysvatnet.

Middel mot gikt

Fra
Trondhjems borgerlige Realskoles
Alene privilegerede
Adressecontors-Efterretninger
(Forløperen for Adresseavisen)

Fredagen den 19. mars 1869:

Takksigelse til Hr. Arntzen

Da jeg omtrent 14 dage før jul føre år ble så sterkt angrepet av en sykdom i mitt høyre ben, som strakte seg fra hoften ned i fotbladet, var stiv og smertefull, at jeg ikke kunde røre det og ingen ro hadde verken natt eller dag, lot jeg sende bud til hr. Arntzen for at kjøpe et av hans elektriske apparater til en pris av 6 Spd. Ved at anvende det nøyaktig efter hr. Arntzen anvisning 3 gange, vare smertene allerede bedre og etter 14 dagers bruk av apparatet var jeg aldeles befridd fra dette onde.

Refsnes i Skjøren, Bjugn Prestegjeld,
den 1. mars 1869

Anders Jakobsen

Historia er utklipp fra boka til Arnold Selnes «Kort fortalt». Anders Jakobsen Refsnes (1813 - 1884) er tipoldefar til Arnold Selnes.

Bjarne Selnes kommenterer apparatet slik i boka: *«Jeg vet ikke hvilket apparat Arntzen solgte, for det fantes mange varianter av disse giktapparatene. Noen var konstruert slik at de «gikk» på batterier, og transformerte opp spenningen. Elektrodene kunne en plassere på kroppen der smertene var. Apparatet på bildet er fra slutten av 1800-årene, og spenningen her ble frembragt ved å dra rundt sveiva.*

Piken som satte hjertene i brand i Skjørn

Den skuffede norsk-amerikaner

Der skrives til "Dagsposten" fra Fosen:

En ung pike i bygden stiftet for en tid tilbake bekjendtskap med en norsk-amerikaner, som i fjor kom hjem fra Amerika og var godt rustet med mynt. Piken, hvis beklædningsutstyr var temmelig tarvelig, hadde intet imot at slaa sig i kompani med amerikaneren, som lot til at være like kjærlig som rik. Han skaffet sin elskede alt hva hun begjærte, og inden kort tid var hun opstaset saa hun lignet mer en motedame end en fattig bondepике. Naar piken kom anstigende i moderne kaape, hat med vajende fjær, gule sko og rik skindbesætning og andet hypermoderne utstyr, vagte hun selvfølgelig stor opsig.

Mangen ungar begyndte nu at faa øie for hendes yndigheter, og snart begyndte amerikaneren at faa farlige medbeilere. Piken, som syntes at det kanskje ikke var saa dumt at skifte kavalerer, gav amerikaneren paa baaten og forlovet sig med en av sine nye tilbedere. Amerikaneren, der var en resolut kar, indfandt sig da ganske uventet i pikens hjem og tok tilbake alle sine

gaver. Den før saa flotte dame kom nu til at ligne en fjærløs fugl, og med de fine klær forsvandt ogsaa hendes lykke hos det "sterke kjønn".

Og da hendes nye elsker fik se hende igjen i hendes ribbede tilstand, vendte han hende sporenstrets ryggen. Piken grundet nu paa at faa laane tilbake noget av alt utstyr, hvorfor hun ydmyg søkte audiens hos amerikaneren, som ogsaa var elskværdig nok til at laane hende klærne. Hun skulde reise til Trondhjem og komplettere sitt utstyr. Amerikaneren lot hende laane kaapen, hatten og de gule sko.

Men i stedet for at opfylde sit løfte opererer nu piken nu paanyt som motedame. Da utstyret nu er mindre komplet, gjør hun dog ikke samme lykke hos herrerne som før. Amerikaneren er selvfølgelig nu blit helt fortvilet over forholdet og han er blit gjenstand for et utbredt bygdesnak.

Efter sigende agter amerikaneren snart at vende fædrelandet ryggen igjen, da han finder at han bare har høstet skade av sit Norges-besøk.

(Norsk-amerikanerens navn er ukjent for oss – heldigvis)

Planter og tradisjon av Ove Arbo Høeg

Utskrift ved Per Husby

I denne boka fra 1974 har Høeg beskrevet lokale navn og tradisjoner knyttet til planter. Stjørna er nevnt 67 ganger. Her er noe av det som er knyttet til Stjørna tatt ut og beskrevet. Høeg oppgir Herold Foshaug og Edvard Hov som informanter for navn og historier fra Stjørna.

Heksekoster - Dette er noe en finner på lauvtre og særlig bjørk. En snyltesopp får treet til å danne unormalt mange kvister tett sammen som en kost og slike koster er det mange av på hvert tre. Mye overtro er knyttet til dette. I Stjørna mente en at hvis en la en heksekost ved siden av senga eller over brystet så ble en kvitt **murua**. Slik uro kunne plage både folk og dyr. Heksekoster ble i Stjørna kalt både **trollkjerringkost** og **murruvest**.

Grisetang - Der det er stor forskjell på flo og fjære er dette en vanlig tang. Ut fra navnet har den vært brukt som fôr, men mer vanlig som gjødsel. I Stjørna skal den ha blitt kalt **pongtang**.

Martaum - Gror opp om våren og lager inntil 4 m lange, ugreina 5 mm tykke brune tråder. Lett å få i propellen eller kastenota ved fjæra. Mange navn, i Stjørna er **martaum** mest vanlig.

Knuppetang - En type blæretang som knepper når en klemmer i stykker blærene. I Stjørna er den blitt kalt **smelltang**.

Kalkalger - Røde korallforma kalkalger vokser som skorper eller grenete legemer på berg og steiner, kan også ligge løst på bunnen på opptil 45 m dyp. **Ruggel** er det mest vanlige navn og Høeg mener at **Rylstranda** vest for Pevika kan ha sitt navn etter denne kalkalgen.

Sauetang - Lysebrun alge som gror som tette dusker 5 -15 cm i et markert belte like under flomålet. Blir også kalt grisetang etter bruk som grisefôr, men i Stjørna skal den også blitt kalt **saudopp** og **spænnatang**.

Marikåpe - Dette er vel det navnet de fleste bruker i dag, men Stjørna er den blitt kalt **Jomfrudåkkstakk** og **Jomfru Marjablomst**.

Hundekjeks - Plante med mange navn. Blitt brukt som leiker til blåsepiper, oppkappet til "tømmer" og som ble kløyvd med blikkplater for å lage "plank" og mye mer. Dårlig som fôr, men ikke giftig. I Stjørna er det mest vanlige navn **hoinnsleik**.

Burot - Blitt brukt som medisin, tilsetning til brennevin og mot møll. Dessuten var den et viktig råd mot husdyrsykdommer. I Stjørna var **gråbu** et vanlig navn.

Dvergbjørk - Riset ble mye brukt til visper og gryteskrubber. Rottægerne kunne brukes til surringer og bindinger. Brukt navn i Stjørna var **eggelris** og **eggellauv** om små lauvkjerr på myr.

Bekkeblom - En rekke navn er brukt som henspeler på blomstringstid og som kalender; Jonsokblomme, soleie og trimelt. I Stjørna ble brukt **trimelkgoll** som kommer av at bekkeblom var kjent for at kyrne melka tre ganger om dagen.

Blåklokke - Kjent og kjær plante som også ble brukt i leik og for å få noe en ønsket seg. **Blåbjill** er navn fra Stjørna.

Geitrams - Brukt til medisin mot gikt og ryggsmarter og mot sår og kviser. **Steinblomster** skal den ha blitt kalt i Stjørna.

Tistel - mange arter og mange navn er brukt. Planten har liten nytteverdi, men en del overtru er knyttet til den. Noen steder var den til skade for dyr, mens andre mente den ga mer melk. I Stjørna er vanlig navn **kvasstistel**.

Kvitbladtistel - Lett kjennelig på den røde blomsterkorgen som ser ut som en malerkost og store blad som er kvite på undersida. Vanlig brukt på sår og for å stoppe blod. Som medisin mot sauspreng blandet i brennevin. Blada ligner en tunge og navnet **ælgtonge** ble brukt i Stjørna.

Liljekonvall - Blir mest brukt som navn i dag, men **gieitskørp** skal være brukt i Stjørna. Blada har vært brukt for å lage en stygg lyd i leik. Planten er giftig og lite brukt i medisin

Sølvbunke - Gras med skarpe blad som lager tuer. Lite ønsket i eng og beite. I Stjørna er navnet **eggeltuv** brukt.

Bregner - Som fellesnavn er brukt *ormblom* eller *ormgras* i Stjørna

Åkersnelle - Mye brukt som medisin mot blærekattarr. Før ble plantene samlet og tørket og te laget av bladene, men i dag blir tebladene mest kjøpt på apotek. *Kjerringrokk* er det mest vanlige navnet. I Stjørna ble teen blandet med avkok av mjølbær mot blærebetennelse.

Skavgras - Plante med harde blad som ble brukt til å skure og polere med. Vanlig brukt navn i Stjørna var *skjæftgras*.

Mjødurt - Stor plante med hvite, duftende blomster og kraftige jordstengler slik at den danner store, tette grupper. Dårlig forplante. Som navnet sier har den vært brukt ved øllaging og som smakstilsetning i brennevin. Lite brukt i dag. I Stjørna skal den ha blitt kalt *myrte*.

Stankstorkenebb - vokser på tørre steder og kjent for den sterke lukta. Planten er giftig, men er blitt nytta som medisin mot blodpiss på kyr.

Kattpissstorkenebb er den blitt kalt i Stjørna.

Enghumleblom - Runde klokkeforma blomster som er pene og planten er fin i buketter.

Hommelblom er vanlig navn i Stjørna.

Gras - Viktigste forplante og stor familie med mange lokale navn. Brukt som kalender: Tida for slått til høy ble bestemt av når timoteien begynte å blomstre. Som værvarel: Når hund og katt åt gras blir det regn. Brukt i mange typer barneleik: For eksempel ved å bøye et strå i en trekant og fylle den med spytt.

Gras kan ha lokale samlenavn som *dogglabb* i Stjørna om bunke, svingel, rapp og hvein.

Sverdlilje - Har sverdlignende blad og spesielle blomster som gjør den iøynefallende. Kallt *stjært* i Stjørna.

Einer - Kjent busk til lite tre som har vært brukt til mye. Treet holder seg uten å råtne og er brukt til både til gjenstander og redskap. Lukta av baret er friskt, og einer ble strødd på gulvet eller blandet i vatnet når en vasket. Bæra er brukt som krydder og tilsetning i brennevin. Navn på busken er *eine* i Stjørna og baret til gulfstrø ble kalt *brisk*.

Strandkjeks - I Stjørna er den blitt kalt *løpstekk* av samme årsak som ekte løpstikke. Den kan forveksles med løpstikken da de vokser på samme steder og er botanisk nærstående.

Lusgras - Den er giftig og kjent som middel mot lus. Planten ble kokt og man vasket med kokevatnet. I Stjørna er den også blitt kalt *lomrek*.

Løpstikke - Legeplante som er brukt som medisin til mange formål. I Stjørna ble den også gitt til kyrne for å få dem i brunst på samme måte som strandkjeks. Av samme årsak er løpstikke blitt kalt kjærlichetsurt. Bladene har en kjøttaktig smak, og planten er blitt kalt maggiurt da den ble brukt i supper og sauser som krydder som erstatning for kjøpte smaksstoffer.

Balderbrå - Ligner prestekrage og er på sammen måte blitt brukt til spådomsleik. I Stjørna er den blitt kalt *barbro*.

Bukkeblad - Vokser på fuktige steder og har blad som ligner store kløverblad. Brukt i folkemedisin mot fordøyelsesplager, forkjølelse, tuberkulose, urinveisinfeksjon med mer. "Vil man vekke kjærlighet hos en person, legges et blad hemmelig i vedkommendes klær, muligens sengeklær" het det i Stjørna. Elg og rein skal like planten godt.

Rome - Mye utbredt på myrer. Ble trodd å være årsak til beinskjørhet hos husdyr. I dag er rome viktigste årsak til sauesykdommen alveld som gir store tap mange steder. I Stjørna er den blitt kalt *fjillsaks*.

Vannlilje - Vokser i grunne tjern og har store hovforma blad som flyter på vannet og nydelige blomster. Har mange lokale navn, i Stjørna brukt *vassgås*.

Flekkmarihånd - Vokser på våte steder og har delte knoller på rota, svart og hvit. Knollene har

vært opphav til leiker. I Eide på Nordmøre het det: ”Rota som sokk kalla vi styggemannen, den som flaut var engel”. I Stjørna sa man tilsvarende styggemann og Kristus. På grunn av knollenes form er den sett på som kjærlighetsfremmende ved å legge biter i senga eller klær, eller i teen til den som en ville ha. Navn på knollene som Adam og Eva er brukt, men i Stjørna er **Kristus og Djevelen** kjent. **Geit- og kujur** er også brukt her.

Gjøksyre – Vanlig i skog. Bladene ble spist, da de har en frisk, syrlig smak. I Stjørna skal den ha blitt kalt **sukkersømmer**.

Tettegras – vanlig på myrjord. Klebrige blad som ligger i en rosett ved jorda. Mest kjent for at den ble brukt til å lage tettemelk som var sterkt syrlig og seig. I Stjørna het det: ”Man helte nysilt melk på bladene. At melken blir tykk, er ikke bare noe man tror, det er så”. Planten er sett på å ha mange andre egenskaper, som kjærlighetsfremmende, gi mer melk osv. I Stjørna er tettegras blitt kalt **gjeitfettblomster**.

Furu – Den er et tre som er verdifullt til materialer og tømring av hus, men den har blitt brukt til mange formål. Redskap og pyntegenstander, leik og mat. I krisetider ble brødet bakt av mjøl blandet med furubark. Dette er også kjent fra Stjørna; ”Furuskav skal være blitt nytt til mat” har informantene til Høeg skrevet.

Groblad – Som navnet sier er det en plante som er brukt på sår for å få de til å gro. Det fortelles at vikingene ikke slo seg ned på en plass før de fant groblad der. Det er en plante som tåler trakk, og i de fleste gårdsplasser er det groblad. I Stjørna het det at en skulle bruke groblad på sår, etter at først bladnervene var trukket ut. Det er ingen risiko med å prøve med rene groblad.

Tepperot – Tilhører potentilla-familien og er 10 – 30 cm høy og har en kraftig rotstokk. Det er rotstokken som har gjort den til en av de mest brukte legeplanter, særlig ved magesyke som stoppende middel. Det har gitt den navnet som er brukt i Stjørna; ”**skjettarot**”.

Engsoleie – Svært vanlig plante, særlig i beite og gammel eng. Også kalt smørblomst og i leik ble den brukt ved å holde smørblomst under haken for å se om vedkommende hadde spist mye smør. Dyra vil ikke ha den i fersk tilstand for den er giftig, men tørka kommer gifta bort. Den var og en såkalt kalenderplante. ”Smørblomsten varslet tiden for å begynne slått” het det i Stjørna.

Engkall – På grunn av formen på den flate umodne blomsten er den blitt kalt penggras. Når den begynte å blomstre, skulle slått starte. Det het også at ”når penggraset begynte å visne, skulle man gå med ljåen, når kvitkløveren begynte, skulle man springe med ljåen”. I Stjørna er den og blitt kalt **slåttmann**.

Selje – Plante som er brukt til mye og som det knytter seg mange uttrykk til. ”Det blir regn om en blåser i seljefløyte, likeså om en bærer riva på nakken” het det i Stjørna.

Rosenrot – Plante som er blitt mye kjent i våre dager for å hjelpe mot alle plager. I gamle dager ble den brukt til hårvask for å bedre hårveksten og fikk navn etter det. I Stjørna ble den kalt **hårvekster** eller **hårblomst**.

Åkerdylle – Vanlig ugras i åker med mange ulike lokale navn. I Stjørna ble den kalt **blatistel**.

Linbendel – Kjent ettårig ugras som har et klebestoff som gjør at den hefter seg sammen, særlig i tørka. Mange steder, også Stjørna ble den kalt **lusegras**.

Løvetann – Både kjent og kjær, men også forbannet som ugras spredt over alt. Løvetanna heter på dansk malkebøtte fordi kyrne liker den og melker bedre der den er. Men utblomstra løvetann har besk smak og blir stående igjen. Løvetannblomster kan en lage vin av, og rotstokken kan spises som en gulrot og blada kan brukes som salat når de er unge. Ut fra utseende og bruk er løvetann i Stjørna blitt kalt **hårkaill**, **pælbainnblomster** og **nøkkelblomster**.

Blokkebær – Ligner blåbær, men har ikke blå saft. Spiselig, men lite smak. Mange navn og mange historier knyttet til den. I Stjørna er den kalt **bjønnaber**.

Råk skole

Minna ifrå ein skole som itj e nå meir

Av Randi Børø Vorpvik (1937-1994) Tidligere trykt i Stadsbygd menighetsblad 6/1989.

Bilde fra Råk skole i 1945

Med de herre ordan vil æ værre med å gi mett bidrag te markeringa tå det norske skolejubileet. De e itj akkurat 250 år gammel minna æ ska slå i bordet med, men de e vesst itj langt ifrå. Skolen i mi gammeltid, ja. Skolen va Skolbakken, Gammelskolen og Nerskolen, utedoet og Skolbekken. Enkelte ramla i bekken med vilje, fer da komnj dem færra heim ein liten snartur fer å skift. Ellers va bekken fødeklinikk fer frosk. Vi følgt nøye med utveklinga ifrå egg te rumpetroll.

Inni Gammelskolen - to- og tresetera, svartovnen på langveggen med vedkassen attmed, parafinlampa i taket - den svarte tavla og det gråmala golvet. I kråa nedmed døra, på store knagga med løvehau, hang yttertøyet.

Og så plansjan! Inni skapet - i golvhøgda - sto plansjan. Store bilda ifrå Bibelen sin verden og tå dyran i naturen. "Nytt System" - Grå bok med raue bokstava te å skriv over. Vi skreiv med blyant før jul. Etter jul gjekk vi over te penn og blekk, det va bra vi fekk elektrisk lys i juleferien så vi fekk styring med blekkklatta.

Lærar'n vårres i førsteklassen va'n Ove Sandøy. Han vekte beundring hos oss da vi va på skoltur inni Stigan. Fotoapparatet hass hadd ei lang snor, så han stilt opp kameraet framom oss - stilt opp sæ sjøl bakom oss, og der sto vi og venta. Ingen fotograf bakom apparatet, likvel hørt vi knipset!

Og så vart vi "oppiflotta" - havna i Nerskolen og fekk værre med på skoltura. Han Moholt kjørt, og ongan satt på lasteplanet. Gutan klatra opp etter

bakhjulan. Veitjan i skjørt brukt stæggen. Målet fer skolturan va Reinsklosteret, Varghiet og Austrått. Å, veien va spennandes. Kleivabakken og Karidalen. Suget i magan når bilen letta i humpan mellom Stallvika og Høybakken. Frengenssvengan med store stabbsteina. Grusen song under bilhjulan, og veien va nesten smalar enn bilen.

Nå'n gonga kjørt'n Otterstad med bussen på skolturan. Han Otterstad, ja. Han og bussen va samma begrepet fer oss ongan. Han va så grop i målet han Otterstad. Og så kunna'n bli litt irritert når vaktmannskapet stoppan oppi Langneset om vintern fordi det va ein hoppar i ovarennet, og da koinn naturligvis itj ein buss kom kjøran tvers over hoppet, når det va bygt på tvers tå veien!

I Nerskolen holdt storongan te. Når vi kom så langt fekk vi lær at månen va ei kork. Når ein sveiva på eit handtak gjekk korkmånen rundt jordkula tå pappmasje, og jorda rundt talglys-sola.

Og om æ ttj veit så my ellers, så veit æ i alle fall ka eit verb e fer slag. Fer best det va så ramla lærar'n så lang han va, spratt opp og spurt: "Ka gjord æ no?" - "Du datt", svara vi i kor. "Ja, det va eit verb," sa'n. Så - eit verb, det er det samma som å dætt.

Vi song! Å du verden som vi song! Mads Berg vart flettig benøtta. Blant anna te gjettekonkurransen. Ein elev tegna på tavla, og resten tå klassen skulla gjett kolles sang som vart tegna. Ein gong tegna a Åse eit øre og ei bølga linje - og det skull forestill "Jeg lagde mitt øre til kildens breidd".

Nå ta det siste æ fekk værre med på i skoletida mi va å sammel inn pæng te fane te skolen og gardina te klasserommet. Det va vel enno ingen som trudd at det skulla gå bære eit tiår eller to te vi itj skulla få bruk den fanen nå meir, - men som vi all veit, vart den fort pensjonist og havna inni eit kott i Gammelskolen.

Gardinan hang faktisk for vinduan i Nerskolen heilt te no i vår når Råkvåg Pensjonistforening begynt med restaureringa tå skolen. Det va itj rare greian igjen tå dem, stakkars.

Men fanen! Den har fått hedersplassen på skoleutstillinga som vi har hatt te på "kulturloftet" i bryggerekka i Råkvågen i sommar, te mine om ei tid som va foill tå håp og framtidstru. På fanen står det: Stevner frem mot målet, unge!

Rødsjø skolekrets

Av Per Husby

Ved en tilfeldighet fikk vi møteboka for Rødsjø skolekrets av Minda Mannvik. Slike protokoller kan fortelle mye om historia til folk i gamle dager. Derfor er det viktig at alle gamle protokoller blir innsamlet og gjort tilgjengelig for nye generasjoner.

Møteboka for kretsen dekker tida fra 1907 til 1939. Stort sett er det referat fra det årlige møtet med valg av tilsynsutvalg som blir nedskrevet.

De første årene var det stort sett bare menn som møtte og ble valgt, men på første møte i 1907 ble Anna Edwardsdatter Rødsjø valgt sammen med faren Edvard Sivertsen Rødsjø og Daniel Johansen Rødsjø. I 1925 ble neste kvinne, Klara Rødsjø, valgt og Pauline og Marie Rødsjø underskrev møteboka sammen med 3 menn. I 1937 var det 10 som underskrev møteboka og av dem var 6 kvinner.

Navnene på de som møtte og de som ble valgt, forteller at kretsen omfattet Rødsjøen med Nordsetra, Øyan og Holvatnet. Det er også folk som bodde i området i kortere perioder, som er nevnt. Valgene er referert med antall stemmer til de foreslåtte.

Tilsynet på 3 medlemmer ble valgt for ett år. Oppgaven var at en fra tilsynet skulle møte i skolen en dag hver måned for å følge med det som foregikk. De skulle sitte i skolen og høre på undervisningen for å se til at alt foregikk som det skulle. Senere ble dette lempet slik at det holdt med at tilsynet møtte en gang årlig.

1922 ble det holdt møte for å behandle skoleruten og her betyr skoleruten lengden på skoleåret. For våren 1923 skulle det være skole 22. januar til 27. februar og 5. mars til 24. mars, til sammen 7 uker.

Året etter ble det enstemmig vedtatt at for våren 1923 var det nok med 6 uker. I 1925 var det skole 6 uker vår og 6 uker høst. Skolen var slutt om våren 3. april og startet om høsten 5. oktober. Det skulle ikke være skole i den tida ungene kunne hjelpe til på gården med gjetning og annet utearbeid.

I 1929 var det blitt skole i 13 uker. Senere er skolens lengde ikke nevnt. Antagelig var dette noe som skolestyret bestemte likt for alle.

Kretsene fikk også uttale seg på valg av lærer. I 1918 ble Gudrun Emelia Brevik valgt som nr. 1 og Nils Vikdal innstilt som nr. 2. Det ble nok en kort tjenestetid for i 1920 måtte det ansettes ny lærer. Da ble Hjalmar Vikdal valgt som nr. 1 og Olea Jakobsen som nr. 2.

I 1922 ble valgt felles lærer for Selnes og Rødsjø krets. Da ble valgt som nr. 1 Hermod Lykken, nr. 2 Sigurd Tveit og nr. 3 Erling Knoph. Hermod Løkken (1893-1945) fikk lang tjenestetid i Rødsjøen og var samtidig lærer i Fessdalen og på Selnes hvor han bodde.

I 1937 var stillingen som felles lærer for kretsene Rødsjø, Fessdalen og Fevåg ledig. Løkken var da fast lærer på Selnes. Det hadde meldt seg 57 søkere som forteller hvor ettertraktet det var å få fast arbeid i 30-åra med stor arbeidsledighet. Martin Ølstørn ble innstilt som nr. 1, Erling Strand nr. og Vilhelm Clausen nr. 3.

Å være lærer i 3 kretser var nok slitsomt og et springbrett, for allerede neste år måtte det ansettes ny ambulerende lærer. Da ble Olav Hoprekstad innstilt som nr. 1, Bjarne Erdal nr. 2 og Martin Ølstørn nr. 3. Nå var nok flere lærer ansatt i fast stilling ved bare en skole.

Det er to saker som var oppe og som skiller seg ut.

I 1919 skulle kretsen uttale seg om «vilket sprogform der skal bruges i Rødsjø skole, av Landsmål eller Riksmål». Det møtte 7 stemmeberettigede og alle stemte for Riksmål. Referent var lærerinnen Borgny Hov»

I 1939 i det siste referatet som står i protokollen, var det spørsmål fra skolestyret hvilke bøker som skulle brukes. Lærerne hadde innstilt på;
1. ABC - bok som før: Jespersens nye utgave
2. Lesebok som før: Nordal Rolfsens nye 3 binds utgave. Dette ble enstemmig vedtatt.

Litt skolehistorie:

Lov om folkeskole kom i 1889. Skolen ble 7 årlig for barn fra 7 til 14 år. Skoleåret ble økt til 12 uker med 30/36 timer pr. uke. I dag er det 38 uker skole.

Den røde skolestua i Røsjøen med husa på gården før brannen i 1951. Malt etter foto av Magne Sandøy

Julekveld i skolestua

Av Eilif Rødsjø

Rødsjøgården brant ned til grunnen 30. juni 1951. Brannen startet på taket av våningshuset, brannmuren var av gråstein mens taket var av spon, og det ble antent av gnister fra ovnen.

Husene brant ned i løpet av 2 -3 timer, og nesten ingen ting ble berget ut av flammene. Hønene brant inne, men grispurka og grisungene ble berget. Storfe og sauer var ute på beite.

Skolestua og uthuset, som var vedskur og utedo, sto ca. 10 meter fra fjøset, men vinden kom fra sør-øst så flammene sto ikke i retning skolen, derfor ble disse husa berga.

Vi, dvs. mamma, pappa, Viggo f.1949, Roald f. 1951 og jeg f. 1947 bodde i skolestua fra juli 1951 til desember 1955, så vi feiret fire julekvelder der.

Jeg vil prøve å fortelle hvordan vi feiret julekvelden. Men først vil jeg fortelle litt om hvordan det var på den tida. Det var ikke vei, vanligvis var det is på vatnet i jula, ellers var det hestevei rundt vatnet.

Det var ikke innlagt vann, det ble hentet i bekken med bøtter og børtre, eller det ble hentet med hest og vogn eller slede i store melkespann. Det var ikke elektrisitet. All mat ble laget på vedovn, og lys fikk vi fra Petromaxen. Den lyste godt når den var «nypumpet», men lyset ble svakere etter hvert og da måtte den «pumpes opp» igjen. Vi hadde også parafinlamper som lyskilde.

Skolestua var ca. 5,5 x 8,5 meter og besto av to rom og en liten gang. Det ble påbygd et lite vindfang, der hang vi fra oss uteklærne.

Rommet som tidligere var leiligheten til læreren, var ca. 4,5 x 2 meter, og det brukte vi som soverom. Pappa bygde senger som passet til rommet slik at utenom deres seng var det ei hvor Viggo og jeg lå, og ei som Roald lå i.

Det var enkle vinduer og ingen isolasjon, så det kunne være litt kaldt og trekkfullt, men pappa var på auksjon etter tyskerne og kjøpte mange ulltepper som vi la oppå sengene og hang opp foran vinduene.

Oppholdsrommet som var kombinert kjøkken og stue var ca. 5,5 x 6,5 meter. Der var det en vanlig vedovn med 3-4 plater og stekeovn, en kjøkkenbenk, et stort bord med stoler, et kråskap og en divan. Jeg kan ikke huske at det var flere møbler der. Når det kom overnattingsgjester kunne de ligge på divanen eller på flatseng.

Like før julekvelden kom Bestefar og tante Olene heim. Hun bodde i Trondheim, og Bestefar

bodde hos tante Anna og onkel Martin i Sørfjorden, men de kom heim til hver jul.

I jula 1951 og 1952 var også min søster Aud her. Aud er pappas datter fra første ekteskap, men Auds mamma døde da hun var lita jente, derfor vokste hun opp i Fevåg hos mormora og morfaren sin.

Det ble også bygget et lite «fjøs» ved sørveggen på skolestua. Der hadde vi ei ku og en hest. Sauene hadde vi i gammelfjøset på Nordgården. Det er der hvor Kornelius Rødsjø bor.

På julaften spiste vi frokost når pappa kom fra fjøset i 8-tida. Da var det kveitkak, sirupskak og potetkake. Pålegg var sylte og mye annet godt, og vi ungene fikk kakao til drikke. Klokkå 12 spiste vi lutefisk til middag. Etter middagen var det kaffe. Da ble det servert julekjeks, smultringer, fattigmann og multekrem. Klokkå 16 var det nonsmat, da kom tynnlemse med rømme på bordet.

Så var det tid for julevasken. For oss gutta foregikk det etter tur i en stor stamp som sto midt på gulvet i skolestua, vannet ble varmet i kasseroller på ovnen. Jeg husker spesielt, jeg tror det måtte være i 1954, Roald var førstemann, da han reiste seg sa han: «Pessa i vatne æ». Mamma lot som hun ikke hørte det, hun slo bare oppi litt mer varmtvann.

Så ble det Viggo og min tur. Vi måtte spare på vannet også, så hun så vel ingen råd for å varme og skifte nytt vann. De voksne vasket seg i soverommet, det var fin temperatur der da det varmet ganske godt fra brannmuren som sto i rommet.

I 20 tida var det julemiddag. Da ble det servert ribbe. Til dessert hadde vi sviskegrøt med fløte. Utover kvelden var det frukt og mye annet godt, så når det gjaldt mat var det nok ikke dårligere da enn i dag.

Når en tenker på at all maten ble laget på vedovn, og kopper og kar ble vasket i en balje på kjøkkenbenken, forstår vi at julekvelden ikke var noen hviledag for mamma og tante Olene.

Juletreet var pyntet med kuler og glitter, lysa var små talglys. Vi hadde så liten plass at treet sto på et lite bord.

Etter julemiddagen kom julenissen, pappa var alltid ute og foret sauene når nissen kom. Det var mange myke pakker, men også noen harde. Jeg husker at jeg fikk ski en gang.

I dag kan vi vanskelig forstå hvor mye arbeid det lå bak for å få en fin jul og julekveld.

Heimbygdslaget arbeider med å få registrert de gamle setrene i Stjørna. Vi fikk midler av Rissa kommune til å anskaffe merker og arbeidet er godt i gang. Setrene i Hogsdalen er typisk for det behov setra skulle dekke: Skaffe sommerbeite, mulighet for høsting av fôr og et trivelig avbrekk i det daglige strev.

Hogsdalen – ei setergrend

Av Per Husby

Hogsdalen har ei lang historie som setergrend. Før det ble vanlig med setre, var det også fast bosetting i Nilslia. Da området der fellesbeita ligger, ble ryddet for skog kom det fram rester etter hustuffer. Det er også historier om at det ble dyrket korn i Nilslia som ble modent.

At Hogsdalen fra Øyan og sørover ble attraktiv for å bygge setre har nok sammenheng med gode beiteforhold. Det var bruka i Sørfjorden som anla setre der. Oppdeling i teiger i området og de gårds-

og bruksnummer som er brukt, viser at selv små plasser skaffet seg areal for å bygge seter.

De to bruka i Øyan hadde sine setre i Hogsdalen, men vi finner og mange bruk i Sørfjorden som skaffet seg arealer i Hogsdalen. Det finnes arealer som tilhører gårdene Stranda, Turbekkmo, Heia på Aune, Fosshaugen, Moholt, Haugen, Steinan på Husby.

Opplysningene om de gamle setrene i Stjørna er fra en registrering som lærer Edvard Hov i Høybakken gjorde i 1934.

Hogsdalen sett mot nord mot Øyan. Setra i forgrunnen er setra til Simen Hagen. Den nye veien krysser elva like til venstre og bak seterhuset og går omtrent der huset bak ligger. Det er antakelig setra/høyhuset til Moholt. Hogsdalsetra kan skimtes over taket på Hagensetra. Den gamle Hogsdalsetra lå oppe i bakken på vollen helt bak.

Hogsdalsetra

Dette er den setra i Stjørna som var lengst i drift. Helt fram til 1970 åra var det seterdrift der med geiter og koking av geitost.

Det har vært to Hogsdalsetre. Den gamle Hogsdalsetra tilhørte gården Øyan som nå eies av

Lillian Turbækmo. Ved registreringen av Hov i 1934 var det vanlig seterdrift med geiter der. Den gamle seterhusa lå oppe i bakken litt sør for dagens seterhus.

Setrene ligger på eiendommen Haugstum 154/16 som ble fradelt Årneset 154/9 i 1920 og solgt til

Anton Johansen Øian. Han solgte eiendommen til Agnes Stormo (1914-2001) i 1947. Hun var gift med Elias Stormo (1907-1984). De kjøpte Øian vestre i 1947 og bygd hus der.

Seterdrifta var en viktig del av inntekta og da Hogsdalsveien kom, ble det både lettere å drive og populært for forbipasserende og stikke innom å kjøpe god heimelaga øst.

Dessverre ble det for strevsomt og lite penger av seterdrift så i 1970 åra ble det slutt. Den var også slutten på en mer enn 200 års tradisjon med seterdrift i Stjørna.

Det var populært med besøk på Stampen

Stampen

Setra ligger på Haugsdalsåsen 161/5 og tilhører i dag arvingene etter Magnhild og Nils Tokstad i Sørfjorden. Denne setra og seterdrifta er godt beskrevet i vårt årshfte nr. 2 for 2006 av Ingvald Tokstad og i boka «Fra setergutt i Stjørna til bonde i Melhus». De er brødrene til Nils og det var deres far, Ove Tokstad som drev setra.

Heimgården er småbruket Solstad 161/11, 43 på Turbekkmoen i Sørfjorden. Bruket er lite og seterdrifta var en viktig del av inntekta. Ved siden av egne dyr tok Ove mot geiter fra andre mot betaling. Han leide også ei av Husbysetrene før han drev i Stampen.

Husa på setra er i dag brukt som hytte.

Bjørkaunsetra

Eiendommen setra ligger på, heter Bjørkaunet 158/6 og tilhører Arve Turbekmo. Setra lå til gården Turbekkmo 161/2 i Sørfjorden og var i drift fram til 1950-åra. Den er ikke med i registreringen av Hov i 1934, derfor er det sannsynlig at den ble bygd senere.

Det er en del dyrkajord på setervollen som tidligere har blitt høstet og kjørt heim, særlig etter at veien kom. Setra er ikke i bruk og husa er restaurert og brukes som fritidsbolig.

Det var flere små setervoller der veien i dag krysser elv. Kommer en fra sør, lå Hagensetra og Antonsetra på elvekanten på høyre side. På venstre

side litt lenger nede på grusøra ved veien lå Moholtsetra. Det er i dag ingen rester å se etter disse, men fram til veien kom kunne en se rester av hus og murer.

Hagensetra

Setra lå på en lita tomt som i dag eies av Rissa kommune, helt inn til Antonsetra. Setra tilhørte Simon A. Hagen (1869-1951) som eide bruket Steinan 154/14 som i dag eies av Johannes T. Husby. Simon Hagen eide Steinan fra 1924 til 1937 og det er antagelig i denne perioden at det var seterdrift.

Antonsetra

Den ligger på eiendommen Stubteigen nordre 158/4 som i dag eies av Arne Isaksen. Setra tilhørte småbruket Heia 160/19 på Aune i Sørfjorden. Navnet Antonsetra er etter Anton A. Søråunet (1855-1931) som eide setra da den ble bygd.

Bruket var lite så setra var viktig for å skaffe fôr og inntekt. Til setra er det et areal på 257 dekar utmark og skog.

Moholtsetra

Setra lå på øra mellom elva og veien, muligens lå den der veien går, da parsellen ligger på begge sider av veien. Det ble tatt grus fra området da veien ble bygd så det er ingen spor etter setra i dag. Setra ligger på areal som tilhører eiendommen Moholt 157/6 på Stormoen i Sørfjorden som i dag eies av Gunnar Moholt. Også til denne setra har et stort utmarksareal på 1456 dekar.

Setra var nok ikke i drift lenge. Leif Tokstad fortalte at han husker at huset ble brukt som låve. Det var i tillegg et lite kryppinn som de brukte når de var i Hogsdalen på slåttonn.

Øiansetra

Denne setra blir også kalt Spelan. Den lå ved Hogsdalsveien ca 4 km sør for Øian, om lag der veien til kraftstasjonen tar av. Det er mulig å se merker etter husa fortsatt.

Da Anton Johansen Øian solgte arealet ved den gamle Hogsdalsetra, ble antagelig ny seter bygd opp lenger sør. Denne setra ble da bygd etter 1936 og ble nok ikke brukt i lang tid.

Slåtteområde

I tillegg til seterdrifta, var det flere bruk som slo gras og tørket høy til vinterfôr. Setervollene og grasvoller ellers ble slått med lå, og graset ble vendt og tørket på bakken. Når høyet var tørt ble det samlet og lagt i stakker.

Stakkinga måtte gjøres skikkelig. En granstokk på 3-4 m ble festet godt i jorda. På bakken ble det lagt små stokker og granbar så høyet lå tørt.

Stakkinga foregikk ved å kjenne til høyet og legge det i en sirkel rundt stokken. Videste nederst slik at det ble en fin kjegleform. For å tette mot nedbør ble det tredd ei stor jordtorv for å klemme høyet sammen og tilslutt ble det dekket med granbar og satt opp gjerde rundt

Høyet ble kjørt ned på vinteren når det var sleaføre. Da måtte en velge ei laglig tid med godt vintervær for elva og vatna måtte være islagt med passe med snø. Vanligvis slo flere seg i lag for å få en god kjørevei. Høyet måtte lesses slik at det ble brede, stødige og store lass.

Det var nok en arbeidsom måte å skaffe fôr på, så på 1950 tallet var det slutt.

Nilsli Fellesbeite

Etter at Hogsdalsveien kom, ble det interesse for å nytte ut muligheter for å fulldyrke arealer og bygge hus slik at flere kunne ha dyra der sammen.

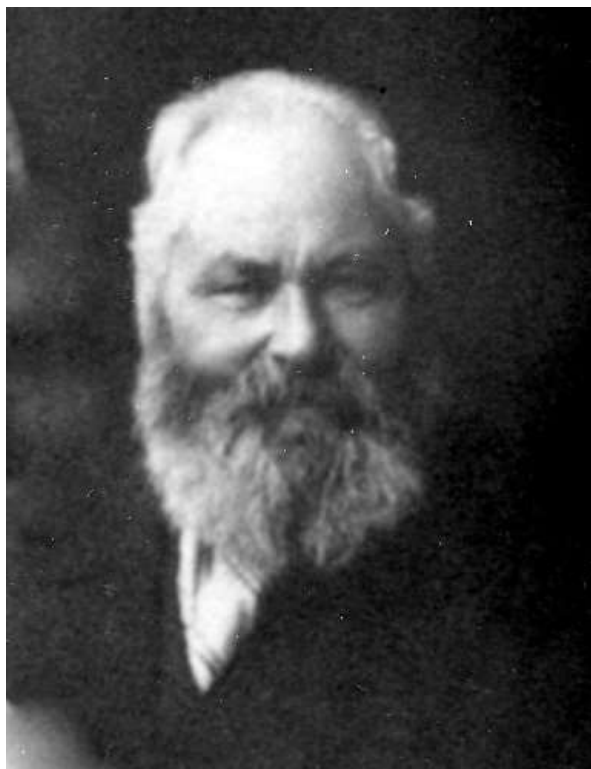
Omkring 1970 ble det dyrket opp et betydelig areal, bygd vei og hus for melking og røktare.

Økonomien i jordbruket dårligere utover i 1980-åra, og de som drev fellesbeita sluttet med kyr og i dag er husa solgt.

Historia om Edvard Sagli er skrevet av lærer Johannes P. Husby og tatt fra en gravferdsprotokoll for Husby kirkegård som han stod bak. Det er mye det samme som de minneord som blir brukt i dag.

Edvard Sagli

Edvard Kristian Larsen Sagli var født på Søraunet i 1850. Hans foreldre var Lars Andersen Søraune og hustru i 3de ekteskap Kirsten Sivertsdr. født i Rennebu. Edvard Sagli ble gift 1870 med Gunhild Marie Paulsdr. Mælan og kjøpte i 1872 gårdsbruket Sagli, hvor de bosatte seg.

Lofotsegleren Edvard Sagli

Han begynte ganske ung på sjøen som fisker. Da gårdsbruket var lite og med den tids driftsmåter ikke kastet stort av seg, samtidig som familien begynte å auke, måtte han på området som fisker utvide sin virksomhet.

I 1870-årene begynte en periode, at flere båtlag fra Stjørna drev torskefiske med garn på Lofoten.

Sagli var også en av disse veteraner. Omkring år 1878 rustet han, sammen med flere, et båtlag og seilte på Lofoten. Det sies, at han seilte til Lofoten 24 vintre i trekk og sluttet 1902. Sagli var alltid hovedsmann for sitt båtlag.

Farkostene til dette fiske var åpne ro- og seilbåter av Åfjordstypen med et stort råseil og et mindre toppseil. På bakskotten hadde de et overbygg, løfting, som de brukte til losji under reisen.

Etter 1902 var han noe få vintre i Halten, og de siste 20 år innskrenket han sin virksomhet vesentlig til hjemmefiske med sildenøter, (landnot) som han også før hadde drevet mellom vårfiskesesongene. Han hadde andeler i Blålagets notbruk og i Perlagets notbruk. Til sist solgte han sin andel i Blålaget og gikk over som driver av Perbruket.

Sagli drev i alle deler sitt arbeid på sjøen energisk og med stor dyktighet. Som båtseiler var han særdeles pålitelig og var en av de siste som var vant til å seile sin fiskerbåt, før seilbåten avløstes av motorbåten.

Han var en velvoksen, kraftig og handfast kar, godmodig og av livlig natur. Han innehadde en tid også kommunale verv.

Sagli var sønnesønn av Anders Siverten Søraune og hustru Guri født Tranmæl, begge innflyttet til Aune fra Melhus.

Sagli og hustru etterlater seg 10 barn, hvorav 2 er død i ung alder, og Helmer, som døde i spansk 1918. De som lever er: 1. Lars Sagli, bosatt i Trondhjem, 2. Kristine Hårberg, Fevåg, 3. Martin Sagli, Ørland, 4. Pauline Talseth, Trondhjem, 5. Leonard Sagli, overtatt farsgården, 6. Ane Jansen, Mælan, og 7. Bernhard Sagli, Steinan Husby.

Edvard Kristian Larsen Sagli døde i november 1928, 79 år gammel.

Jenny

Av Harald Sommerseth

Dette er historier som min tante Jenny Charlotte Angel, gift Pevik fortalte fra sitt liv. Hun levde til hun ble 102 år og var flink til å fortelle historier fra sitt lange liv.

Jenny Charlotte Pevik

Jenny var født på Nøstbakken i Råkvåg i 1901. Datter av Pauline og Ole Martin Angel Jensen. Faren forulykket på sjøen da Jenny var et år gammel. Isak Dypvik ble senere gift med Pauline.

Jenny startet sin yrkesaktive karriere da hun var 13 år gammel, på hermetikkfabrikken Råkvåg Canning i 1914. Bestyreren på fabrikken hette Oftedal, og var fra Stavanger. Oftedal hadde kost og losji på Nøstbakken. Jenny, broren Oskar og søsteren Emma, samt stefaren Isak fikk arbeid på fabrikken.

Mora Pauline var heime og stelte huset, serverte Oftedal mat på det rommet han leide, og hadde i tillegg 4 mindreårige barn; Ingrid, Arne, Ove og Ellen. De andre barna arbeidet på fabrikken: Oskar, Angel, og Helmer Hansen ble utdannet som fagarbeidere. De ble opplært til å false esker. Isak hadde sitt arbeide på røykeriet, og Emma la sild i esker. Jenny hadde jobben med å legge lokk på eskene før de ble falset.

Arbeidet var sesongbetont, alt etter tilgangen på råstoff. Jenny fortalte at hun arbeidet 10 timers dag, og hadde 10 øre timen, eller 1 kr. pr dag. For å få et bilde på hva mat kostet, så fortalte hun at hun kunne gå i "Bakerstua" og kjøpe 5 brød for en krone. Altså 20 øre for et brød.

Hun fortalte at mesteparten av produksjon ble eksportert til Tyskland. Det var vel spesielt under første verdenskrig. Råkvåg Canning ble lagt ned etter noen års drift, flyttet til Saga, hvor den brant ned i 1939. Råkvåg Canning var en stor bedrift, som også hadde arbeidskraft fra bygder utenfor Råkvåg. Det var en stor overvekt av kvinnelig arbeidskraft.

Vi vet det var fiskere fra Stjørna som reiste til Lofoten på fiske i tidligere tider. Likedan at Anders Hansen, halvbror av Ole Martin Angel Jensen, hadde egen båt og reiste til Lofoten og kjøpte fisk. Firma Ramsvik/Eidsaune drev også kjøp av fisk i Lofoten. Fisken ble saltet i rommet på fartøyene, og fraktet sørover. Vi vet også at fiskere fra Stjørna drev torskefiske i Halten og Gjeslingan, både før og etter år 1900. Jenny forteller videre at hennes far, Ole Martin, hadde egen båt og bruk for å drive fiske i Halten.

Jenny forteller videre at hun var kokk ombord i Johan Antonsens motorkutter "Svanen" først på 1920-tallet. Hun visste ikke hvor de skulle dra, men hun hørte etter hvert at de fisket for Sør-Gjeslingan. Andre som var med var John Antonsen, som nettopp var konfirmert, Konrad Pevik som maskinist, og enda en fra Råkvåg som jeg ikke husker navnet på. De bodde alle i kahytta. Lugaren forut var utleid til 4 mann fra Tarva. De hadde så liten lugar i sin båt at det var køyplasser bare for to mann.

Svanen lå for anker bak en holme ved Sør-Gjeslingan. Mannskapet rodde ut fra fartøyet i en mindre båt tidlig om morgenen, og kom ikke tilbake før om kvelden, etter å ha levert dagens fangst. Jenny hadde ansvaret for å koke middag, ordne med annen mat og kaffe, og holde det i orden ombord. Likedan koke kaffe til de fra Tarva som bodde i lugaren forut. Hun hadde også klar beskjed om at "Svanen" måtte pumpes ofte da den var mere lekk enn normalt.

Jeg er usikker på hvor lenge turen varte, men det kunne vel være bortimot 2 måneder. Jenny var ikke i land på hele turen, da de hele perioden lå fortøyd bak denne holmen. Det de hadde behov for av proviant, ble kjøpt når fisken ble levert oppe i

havna i Sør-Gjeslingan.

De som leide lugaren forut, betalte 30 kr. for oppholdet. Det fikk Jenny som betaling da turen var slutt. I tillegg hadde hun fri kost. Hun var vel fornøyd med oppgjøret. Men hun snakket om at det kunne bli lange dager alene ombord i «Svanen» når de andre var på sjøen og fisket. Likedan at det var urolig sjø når de gikk både nord- og sørover. Jeg antar at det var når de gikk over Folla.

En historie om Helga Hoøya og Jenny. Begge arbeidet sammen på Råkvåg Canning. Helga skulle til Stallvika for å få strikket seg en genser hos ei dame der som hadde skaffet seg strikkemaskin. Det var stille og fint vær, og de satte seg i årene og rodde fra Råkvåg til Stallvika. Da været var så fint bestemte de seg å ro en tur om Hoøya, da Helga ville besøke foreldrene i samme slengen.

På turen over fra Stallvika til Hoøya blåste det opp med landvind, og sjøen endret seg fort fra blikk stille til uvær. De kom seg inn til Hoøya, men torde ikke legge til land da de var redde for at båten kunne knuses mot berget. Bror til Helga, Johan, hadde oppdaget dem. Han sparka av seg treskoene,

sprang langs stranda, og fikk hoppet ombord i båten når den kom nær nok. Johan greide å ro båten i le litt lengere ute på øya. Hvis ikke hadde vinden tatt dem og ført dem videre utover fjorden. Hvor lang tid det tok før vinden spaknet, var det ikke snakk om.

Jenny var med på sildarbeid så lenge det var sånt arbeid i Råkvåg. De siste årene var hos firma Ramsvik/Eidsaune en gang utpå 1960-tallet.

Hun var flink til å strikke, hekle og brodere. Likedan vevde hun matter og filleryer som hun solgte på marked i Trondheim. Hun hadde mange år på Trondheims torg sammen med andre damer fra Råkvåg som solgte handarbeid.

Da bingofeberen startet på Fosen, ble Jenny tent. Hun var med over alt så fremt det var skyss å få. Når det var blankis etter vegen, gikk hun brøytekanten fra Tørrabben til Sørfjorden for å komme seg på bingo. Hun havnet omsider i trygdeleilighet på Råkvåg sykehjem. Hun var oppleser på sykehjemets bingo til hun var 100 år. Jenny ble 102 år.

Slik så årets pensjonister ut i 1961

Dette stoffet om utskiftingen og den gamle bebyggelsen på Nergården har vi fått fra Erling Nergård, sønn av Svend og Ågot Nergård. Han arbeidet i Posten og bor nå på Oppdal. Det er få så detaljerte beskrivelse av så gamle bygninger. Klyngetun var en boform som nå er sjelden i Trøndelag.

Den gamle Nergården i Fevåg

Oversikt over bygninger på gården "Fævog nedre" løpenr. 309 (Nergård gnr 140/4) henhold til branninspeksjons-protokoll av 1845 og 1868 fra Ørlands tinglaug:

Rapporten viser oversikt over størrelser, verdier, materialtyper og beliggenhet for 6 bygninger for nevnte gårdsbruk da alle bygningene lå i en samlet enhet sammen med bygninger til 3 andre gårdsbruk på Fevåg nedre, (der hvor husene til gnr. 140/12 ligger nå). Husene til gnr. 140/4 Nergård, ble i årene 1910-15 revet og flyttet til den nåværende beliggenhet lengre nord-øst i henhold til avtale fra makeutskifting fra 1908-1911 i Fevåg. 4 bygninger bestående av våningshus, fjøsbygning, stabbur og eldhus ble oppført på nytt i årene 1910-1913. I tillegg ble bygd ett bolighus på 42 m² i en etasje og ett uthus i 1932.

*Klyngetunet sett fra nord.
Husa til Johan Pettersen ligger der i dag*

Brannrapport fra 1868 viser følgende bygninger:

Hus 1: Våningshus.

Av tømmer, beliggende sydvest mot nordost. 17 alen lang, 9 3/4 alen bred og 8 alen høy i 2 etasjer. Steinmur (syldmur) fra 1/4 til 1 alen høy. Tak av treverk med never og torv. Bordkledning på tre sider som er malt. I stue i nordvest, er panelt innvendig og har dør til kammerset som er innvendig panelt. Dør til gårdstun i nordvest og dør til kjøkken fra gang. Trapp til 2. etasje med 4 rom og med 3 dører Pipe av mur i kjøkken. Av vinduer var det 8 hele og 3 halve fag. Over 2. etasje var det mørkeloft og under bygningen var det kjeller 4 1/2 alen lang, 4 1/4 alen bred, 2 1/2 alen høy, og med nedgang fra stuen 2 stk. kakkelovner i stue og på 2.etj.

Hus 2: Fehus (fjøs) og lade.

Av tømmer, beliggende i nordøst mot sydvest, bordkledt på nordvest vegg. Tak av treverk med never og torv. 17 alen lang, 8 1/2 alen bred og 6 1/2 alen høy. I underetasjens sydvestre ende, fjøs for 9 bufe og med dør til fjøsgang og fra denne dør til høyloftet og utgangsdør til nordvest. I 2.etasje over fjøset, kornlager i midten, torvbu og resten høylager.

I fjøset finnes 2 fag vinduer. I nordvest ende er sval av sperrverk, bordkledning 4 alen lang, 8 1/2 alen bred og 3 1/2 alen høy og med bordtak og dør. Svala tilbygget senere

Hus 3: Stallbygning.

Beliggende fra sør mot nord, oppført av tømmer og sperreverk, tekket med treverk, never og torv.

Bygningen er bordkledd på vestre vegg. Bygningen er 11 alen lang, hvorav sperreverket er 4 1/2 alen lang, 5 1/2 alen bred i underetasjen. 2. etasje er 8 1/2 alen bred og 6 1/2 alen høy. Innredet stall med 3 spiltau. Øvrige rom er til høyrom. Stallen har 3 dører og kjørebros i vest.

Hus 4: Grisehus.

Beliggende fra nordøst til sydvest, oppført av tømmer og tak tekket med bordverk

og har 1 dør. Huset er 6 1/4 alen lang, 5 3/4 alen bred og 2 1/2 alen høy.

Hus 5: Stabbur.

Beliggende fra sydøst til nordvest med fundament av 6 stolper med underlag av tre. Oppført av tømmer. Bordkledt på 4 vegger og malt med tran og erde. Tekket med treverk, never og torv. 8 1/4 alen lang, 7 1/4 alen bred og 5 1/2 alen høy. I underetasjen er bygningen innredet og har loftsluke og 1 avlukke. Det har 2 dører og 2 fag vinduer i underetasjen. Trapp utenfor er av tømmer og bord.

Hus 6: Båtnaust.

Beliggende i sydøst mot nordvest. Oppført av tømmer og er 18 1/2 alen lang, 11 alen bred og 4 1/2 alen høy. Tekket med treverk, never og torv. Har dobbel dør for utgang mot sydøst. Båtnaustet lå ved Fevågsjøen og 100 alen fra hus med ildsted.

Martin Adolf Salbubæk

Småbruker og fisker fra Fevåg som ble stortingsmann

Av Per Husby

*Martin Adolf Salbubæk (1891-1946)
Foto fra Stortinget*

Stjørna, en liten kystkommune, var i den spesielle situasjon før krigen, at de hadde 2 av Sør-Trøndelags 6 stortingsrepresentanter fra 1937 til 1945. Kristian J. Ramsvik ble omtalt i årsheftet for 2012 da han også har vært ordfører i Stjørna.

Nå skal vi omtale Martin Adolf Salbubæk. Han var født 22.12.1891 på plassen Sve på Hassel i Hasselvika som sønn av Martin Johansen og Anna Petersdatter. Familien flyttet til Fevåg omkring 1900 og bosatte seg på gården Salbubækken 140/43. Han overtok gården etter faren og dyrket opp over 50 dekar på den vesle gården som ligger ved sjøen med utsikt mot Eide og Nord-Stjørna.

I 1919 ble han gift med Hanna Matilde Nordtvedt født 1892 fra Tysnes ved Bergen. De fikk barna: Helma 1920, Martin 1921, Asbjørg Hanny 1923, Jens Ingvald 1933 og Evelyn Sofie 1935

Han kom tidlig med i politisk arbeid og ble innvalgt i Stjørna herredsstyre i 1922, 29 år gammel. Han ble gjenvalgt flere ganger og var herredstyremedlem til han ble innvalgt på Stortinget i 1934. I Stjørna hadde han en rekke kommunale tillitsverv.

På Stortinget var han medlem av Sjøfarts- og fiskerikomiteen fra 1934 til 1946. Han ble gjenvalgt i 1937 og da krigen kom i 1940, ble ikke Stortinget oppløst og medlemmene satt til nytt Storting ble valgt i 1946.

Salbubæk representerte Arbeiderpartiet på Stortinget. Han tilhørte grasrota i partiet. Småbruker og fisker med meninger og syn som vanlige arbeidsfolk kjente seg igjen i. Han var mye brukt av Arbeiderpartiet som agitator og stiftet en rekke lokallag for partiet. Han var også ivrig skribent og skrev flere artikler av politisk og allmennyttig innhold.

Han hadde klare standpunkt og var særlig brukt i fiskerisaker. Han blir omtalt som en våken talsmann for å bedre fiskeribefolkningens kår. På Stortinget hadde han en rekke innlegg i saker som gjaldt sjøfart- og fiskerisaker

At han ikke var redd for å stå for sitt syn viser avstemningen da Stortinget i 1940 voterte over om de skulle inngå samarbeid med tyskerne etter okkupasjonen. Han tilhørte den fløyen i Arbeiderpartiet som stemte nei til samarbeid.

Han ble arrestert av tyskerne 1. september 1943 i Trondheim. Etter forhør der ble han sendt til fangeleir i Bodø, videre til Falstad og så til Grini hvor han kom 19. mars 1944. Det ble et kort opphold da han ble videresendt 28. mai 1944 til konsentrasjonsleirer i Tyskland.

Først i Sachsenhausen og videre til Neuengamme. Forholdene var dårlige og mange fikk lide med en ødelagt helse av hardt arbeid og mangel på mat. Gleden var derfor stor da fangene ble hentet av de hvite bussene til det svenske Røde Kors da krigen var slutt. Hans første møte med sambygdingene i Fevåg var en begivenhet som sent glemmes.

Han frasa seg gjenvalg i 1946, men fikk en kort periode heime. Han døde på Rikshospitalet 55 år gammel 23. oktober 1946, etter en hjerneoperasjon og ble begravet på Frengen kirkegård 2. november 1946.

Dette er en unik historie hvor Martin Salbubæk forteller hvordan han opplevde disse historiske dager og begivenheter

Stortinget da krigen kom

Av Martin Salbubæk

År 1940, den 8. april holdt Stortinget hemmelig møte for å behandle den spente situasjon som vi var kommet i som følge av den Engelske mineutlegning på flere steder langs den Norske kyst. På dette møte ble det besluttet å rette en skarp protest og henstille til England å oppta minene innen 2 døgn. I motsatt fall ville Norge sjøl oppta minene.

Dette hemmelige Stortingsmøte ble holdt i 10 tiden om kvelden. Vi var alle klar over at noe ville skje i løpet av de nærmeste timer, men hva det ble det visste ingen.

Senere på kvelden var jeg i et lite selskap og da jeg skulle gå heim i ett-tida, ble det mørklegning og luftalarm. De andre som var sammen med meg gikk ned i bombesikkert rom, men jeg ville tilbake til hotellet hvor jeg bodde og jeg trosset politiets påbud og fortet meg heim. Da var klokka 2 på natta og Hanna satt oppe og ventet på værelset. Like etter at vi hadde lagt oss ble det totalt mørklegning.

Da kl. ble 6 om morgenen tirsdag 9. april ble det banket på døra til vårt soverom med beskjed om at det var telefon fra Stortingets kontor. Jeg stod opp av senga da jeg var klar over at noe usedvanlig var hendt. I telefonen ble det gitt slik kort beskjed: "Stortinget skal samles om 10 min. på Østbanen for å reise med ekstratog til Hamar, Trondheim og Bergen er tatt, og nå er tyskerne på vei til Oslo".

Det ble en oppstandelse på hotellet, alle surret rundt, begivenhetene kom så plutselig at det var som en drøm. Jeg sa til Hanna: "Du får bli tilbake og sjå hvordan det går, jeg antar jeg kommer snart tilbake". Hanna sa nei, jeg blir med, men hun gråt da hun mintes de som var heime under en slik tilstand. Det meste av bagasjen fikk vi samlet sammen og så drog vi på vei til Østbanen.

Da vi kom dit var allerede de fleste av Stortingets medlemmer og regjeringa kommet. Alle tok det med ro og fatning, nærmest som en munter liten utflukt. Men lite ante vi da hva vi kom til å gjennomgå både vi, land og folk.

Da toget kom til Lillestrøm, møtte vi de første tyske fly som begynte å bombe

flyplassen like ved. Toget måtte stanse og vi søkte ned i undergangen på stasjonen, mens flystormen var på det verste. Her samles alle uansett stand og stilling, Stortinget, regjeringa, kongen, kronprinsen, kronprinsessen og ungene.

Luftvernet skjøt uoppholdelig, men treffsikkerheten var ikke alltid den beste. Dog ble der nedskutt 4 tyske fly og det var bra gjort hensett til at begivenheten kom så plutselig som om det heile var å oppfatte som uvirkelig.

Da flystormen etter omlag en times tid stilnet av, fortsatte toget til Hamar, og der ble der holdt et møte. Stortingspresident Hambro var reist i forveien for å ordne det fornødne med møtet.

Statsminister Nygårdsvold var i mellomtida kommet pr. bil - han var nemlig ikke med på toget. Han sa sjøl da vi satt på restauranten på Hamar, at bilturen kostet 90,- kr og de var hans siste penger. Han gikk fra heimen slik som han gikk og stod uten å få ta med noe, han hadde kone, svigerdatteren og sin sønn med.

Etter stortingsmøtet ble stortingsmennene innkvartert rundt om, jeg, Hanna, Asmundvåg, Ramsvik, Årseth og Eggen, ble innkvartert på Høstbjørg turisthotell og bilte derfor dit. Om kvelden skulle stortinget ha nytt møte på Hamar. Vi bilte derfor tilbake og etterlot våre reiseeffekter på hotellet da vi skulle tilbake igjen.

Stortingsmøtet om ettermiddagen var ladet med elektrisitet, tidende på tidende avløste hinannen om tyskernes operasjoner. Forsvarsministeren og statsministeren var stadig i rapport med forsvarsmyndighetene i Oslo.

Den siste beskjed vi fikk var at Oslo var beskytt av tyske fly og at luftvernet var satt ut av funksjon. Sjefen for luftvernet som sjøl satt i et bombesikkert rom, spurte hva han nå skulle gjøre. Statsministeren svarte som så: "ja jeg er nå ikke fagmann, men jeg tar ansvaret for det råd at det av luftvernet som er brukbart bringes i sikkerhet til bruk andre steder". Hertil erklærte luftvernssjefen seg enig.

Seinere under møtet viste det seg ganske umulig å komme i forbindelse med forsvarsjefene i Oslo, forbindelseslinjene var

brutt. Midt under stortingsmøtet kom der beskjed om at nå var en avdeling tyske tropper underveis til Hamar for å arrestere Stortinget og regjeringen. Dette betydde øyeblikkelig oppbrudd og direkte på ekstratog til Elverum. Da vi kom til Elverum seint om kvelden, måtte vi vasse i snøsørpe til langt oppover beina, omlag en fjerdings vei før vi kom fram til det stedet vi skulle være.

Alle tok det gemyttlig og rolig. Hanna var i fin form, derimot var det visse andre koner til stortingsmennene som var mer nedfor, så Hanna oppmuntret disse.

Etter ankomsten til Elverum samme natt, kaltes til møte. Her erklærte Statsministeren at fienden var i landet - det var en realitet som vi måtte regne med, og at han ville foreslå at Utenriksministeren skulle oppta forhandlinger med den tyske minister i Oslo for mulig å finne en løsning, sjøl om vi måtte vente enda en stund.

Skulle dette ikke føre fram, da måtte regjeringa og Kongen føre forsvaret så godt som det lar seg gjøre. Heller enn å gi seg over, trekke seg unna om så inn i Sverige, hvis det viste seg nødvendig. Og der å vente på "bedre tider". I dette erklærte talere av alle partier seg enige.

Dette møtet som også ble ledet av Hambro, var det siste møte han ledet - vi så ham ikke mere. Etter dette møtet gikk hver og en til ro etter den mest begivenhetsrike dag i vårtid.

Dagen derpå - onsdag 10. april ble ikke mindre begivenhetsrik. Om morgenen fikk vi beskjed om at natta kom en tysk avdeling på 200 mann for å overrumple oss, men en avdeling norske på 40

mann som stod oppstilt omlag 500 meter fra der hvor vi lå, sperret veien for tyskerne og skjøt de ned til siste mann.

Om formiddagen hadde vi et kort møte og det ble opplyst at Utenriksministeren og Kongen konfererte med den tyske minister, men var enda ikke nådd til noe avgjørelse. Flere ganger om dagen viste tyske fly seg over Elverum, men uten å kaste bomber.

I 16 tida holdt så Stortinget det siste møte. På dette møtet redegjorde utenriksminister Koht om forhandlingene med den tyske minister og hvorav framgikk, at den tyske minister ikke ville forhandle med den nåværende regjering, da regjeringen Quisling allerede var oppnevnt av den tyske dr. Fyrer og at de tyske ville forhandle med denne og ingen annen. Stortingsmennene skulle imidlertid få fritt leide til å reise heim.

Det ble da besluttet at under disse forhold var det ikke mere å gjøre og uråd å holde Stortinget sammen. Stortinget kunne derfor reise heim, i det regjeringa fikk bemyndigelse til å handle slik som den fant forsvarlig, og foreta de disposisjoner som den til enhver tid fant nødvendig.

Over dette møte hersket der et dystert alvor som sikkert ikke hadde vært større på Eidsvold i 1814. Utenriksministeren så trett og slitt ut og adskillig beveget, men likevel beundringsverdig rolig i stemmen.

Etter korte og bevegede taler av statsministeren og andre, ble fedrelandssangen sunget. Jeg tenkte som så at slik som vi nå føler det, har alle andre små nasjoner sikkert følt det når den jernhårde undertrykkelsen har gjort seg gjeldende.

Nå spredtes representantene for alle vinder, alle ante det verste, men kanskje ingen ante omfanget av det som både vårt land og andre ville komme til å gjennomgå.

Noen av stortingsmennene, deriblant Steffensen, Foshaug, Krane, Ingebrigtsen, Alfons Johansen - tok seg med bil opp gjennom Trysil og inn i Sverige for på denne måten å komme heim. Skarholt, Ramsvik, og Oksvik hadde «rømt» om morgenen over til Sverige for på denne måten å komme over til Røros og heim.

Hanna, jeg, Eggen med flere tok tilbake med tog til Hamar samme kveld. Onsdag var vi så heldige å nå Trondheimstoget og ble med det. Dette toget var overfylt av evakuerte fra Oslo, som reiste opp gjennom dalen. Toget sneglet seg fram og kom til Trondheim torsdag, mangfoldige timer forsinket.

Ved ankomsten til Trondheim viste det seg at all dampskipstrafikk mellom byen og distriktet var innstilt. Ingen visste når båtene skulle gå igjen, Byen var også fullt besatt av tyskere. Både av hensyn til mulig bombe-attentat på byen og om mulig å oppdrive skyss over fjorden, reiste Hanna og jeg til Eggen på Orkanger og lå der om natta.

Neste morgen var det å ta tilbake til byen igjen og da var vi så heldig at Fosenbåten skulle gå til Kvithyll, og mot kvelden torsdag kom vi så til

Kvithyll. Etter endel venting og parlamentering, fikk vi endelig en lastebil til å kjøre oss til Fevåg. Til tross for at festningen var full besatt av tyskere, ble vi ikke stanset, men fortsatte til Fevåg.

Da kom dit fikk vi beskjed om at bygda var heilt evakuert og at alle heime så var reist innover i Stjørna. Vi måtte derfor fortsette med bilen og kom til Eiel Refsnes om kvelden etter at det var mørkt. Der traff vi Martin, og fikk der vite at Asbjørg, Evelyn, og Jens var inne hos Ramsvik. Dagen derpå kom disse også utover til Refsnes, så nå var heile familien samlet.

Her bodde vi så en 14 dagers tid mens vi av og til var heime og ga krøttera mat. Etter en tid flyttet vi så heim alle sammen, men det lei langt ut på sommeren før alle i bygda flyttet heim.

Slik artet denne heimreisa seg for oss som var i Oslo i de dagene krigen brøt ut. Seinere fikk vi vite at flere av stortingsmennene reiste ut av landet, deriblant Mowinckel, Mustad, Hambro. Disse kom ikke tilbake så lenge krigen varte.

Harde tider gikk vårt land i møte, mangel på klær, mat, ja mangel på alt gjorde seg gjeldende. Folket var ubøyeleg og en passiv motstand ble utøvd mot det nye styret. Alle ventet at den nye dag atter igjen skulle opprinne med frihet for land og folk.

Flyfoto fra 1950 åra av Salbubækken gnr. 140, bnr. 43

Steinbruddene i Fessdalen

Av Per Husby

Å lage gull av gråstein er ikke lett, men det er mange som har forsøkt. Slik har det også vært for de mange som har forsøkt med utvinning av skifer i Fessdalen (*I følge Sentralt stadnamnregister er dette nå rett skrivemåte på stedsnavnet*).

Forekomsten av skifer i Fessdalen har en lang historie. Geologisk er skiferen dannet av sand som la seg i lag på sjøbotn for mange millioner år siden. Så kom store omveltninger med vulkanene i Trondheimsfeltet og trykk som skapte fjell og daler slik vi kjenner det i dag.

Mellom andre bergarter som gneis og granitt finner en i dag sanden fra sjøbotn som skifer. Nå er også lagene snudd og finnes i stående lag i fjellet. Skiferen i Fessdalen er en mørk type på grunn av sanden som den ble laget av. Betegnelsen er mørkegrå kvartsittskifer.

Forekomstene er undersøkt av Norges Geologiske Undersøkelser og som kartet viser er det ennå betydelige forekomster ved bruddet i

Ørnedalen. Problemet er at det koster mye å få fram det som gjenstår.

Det er 3 områder i Fessdalen der det har vært drevet skiferbrudd. I hovedforekomsten Ørnedalen er skifer påvist på NGU kartet i en lengde på ca. 750 m. I Dansefosslia langs veien til Storårevatnet er det 3 mindre forekomster på eiendommen Fisdal 152/1. På eiendommen Myra 152/4 er det en forekomst lenger vest i Dansefosslia. På alle disse områdene har det vært tatt ut betydelige mengder skifer.

Historia til steinbruddene går langt tilbake. For å få oversikt kan vi følge steinbruddene på den enkelte eiendom. Eierforholdene har skiftet mye og økonomien har for mange vært dårlig. I kortere perioder har bruka derfor vært eid av de som overtok for lån som eierne ikke klarte å betale. Noen av de tidligere eiendommene er sammenslått så dagens eiere har flere bruksnummer.

Det lange brune er skiferen i Ørnedalen på eiendommen til Brandhaug. Nederst i kartet ved veien er de andre bruddene. Det vestre er på Myra og de østre på Fisdal.

Eiendommer med hellebrudd

Fiksdal gnr. 152, bnr. 1

Dagens eier er Christin Pedersen, datter av Aslaug Fiksdal og Harald Simonsen som overtok i 2005. På denne eiendom ligger 3 mindre skiferforekomster i Dansefosslia langs veien til Storårevatnet.

I 1900 ble inngått kjøpekontrakt hvor daværende eier Simon Mikalsen selger til sakfører Asbjørn Aasbø, murmester Atle Strøm, havnebetjent Anker Dahl, Trondheim og agent August N B Nilsen, Levanger, retten til å utvinne all den stein kjøperne ønsker i Dansefosslia for den omforente sum kr. 100,- etter at kjøperne ved forsøksdrift har funnet steinen antagelig. Selgeren forbeholder seg rett til kjøring og arbeid ved bruddet til den alminnelige pris i området.

I 1948 festekontrakt hvor Martin Simonsen fester til A/L Stjørna Hellebrudd eneretten til steindrifft på bnr 1 og 3 i 20 år mot årlig avgift 300 kroner. Slettet 1964.

I 1948 festekontrakt hvor Martin Simonsen bortfester til Hans Flaten, Oppdal enerett til steindrifft på nr 1 og 3 i 20 år fra 1.7.1941 mot årlig avgift 200 kroner.

I 1953 obligasjon fra Hans Flaten til A/S Skifer og Heller for 50.000 kroner med pant i hans bruksrett.

I 1964 kontrakt som gir A/L Stjørna Hellebrudd enerett til uttak av steinheller og murstein i Moltekkammen til utgangen av 1973 og rett til drift i Stuehaugen for uttak av samme sort stein mot årlig grunnleie 10.000 kroner, senere forlenget til utgangen av 1975.

Fiksdal gnr. 152, bnr. 2 og 5

Dagens eier er Ole Anders Brandhaug, sønn av Ågot og Olav Brandhaug som overtok i 1989. Det er på denne eiendommen den største forekomsten i Fessdalen ligger ved Ørnedalen. Veien dit tar av til venstre ved Vollan.

Det er også vært avtaler om rett til skiferbrudd ved Storhaugen og Bismerdalen som ligger sørøst for Ørnedalen og øst for veien til Storårevatnet. NGU har ikke angitt skiferforekomst der og det synes ikke å ha vært drevet brudd der.

I 1900 ble inngått kjøpekontrakt hvor daværende eier av 152/2, Johan Peter Andreassen selger til sakfører Asbjørn Aasbø, murmester Atle Strøm, havnebetjent Anker Dahl, Trondheim og agent August N B Nilsen, Levanger, retten til å utta all den stein de måtte ønske i selgernes felles utmark for kjøpesum 50 kroner. Retten omfattet rett til hellebrudd både ved Storhaugen og i Ørneheia samt rett til kaiplass i Stavika.

I 1900 inngikk daværende eier av 152/5, Sivert Olsen Brandhaug (1847-1915) tilsvarende kontrakt.

I 1903 solgte Johan Peter Andreassen til Anders Refsnes sitt hellebrudd Storhaugen for 100 kroner.

I 1939 gir daværende eier Ole Sivertsen Brandhaug (1875-1955) Hans Flaten enerett til steindrifft på eiendommen 152/2 og 5 mot årlig avgift 500 kroner, samt rett til tomt til lastekai med vei mot årlig avgift 25 kroner. Kontrakten med Hans Flaten ble til ved at Johan Bakken fra Fevåg kjente han og fikk forespørsel om det var steinbrudd i Stjørna.

I 1964 inngikk daværende eier av Brannhaugen 152/5, Olav Brandhaug (1914-1993), leiekontrakt med A/L Stjørnasten på rettighetene til all skiferdrift i Ørnedalen unntatt et nærmere bestemt område. Leietiden var 15 år mot leieavgift på minimum kr. 20 000,- pr. år.

Myra gnr. 152, bnr. 4

Dagens eiere er Anita og Richard Hanssen som kjøpte gården av Jørund Fiksdal i 2006.

Skiferforekomsten på denne eiendommen ligger øverst i Fessdalen ved stien til Fessdalsvatnet. Forekomsten ligger vest for området som ble drevet av A/L Stjørna Hellebrudd.

I 1901 inngikk daværende eier Arnt Larsen Pevik, kjøpekontrakt der han solgte til Anders Refsnes de helleberg som er beliggende i strøket Fessdalslia til og med Dansefosslia for 150 kroner med rett til å drive hellebruk og rett til å la handelen gå tilbake innen 15.6.1902.

Det er ikke noe som tyder på at det ble noe stor skiferdrift. Det var kanskje stor tiltakslyst og mulighet for å skape arbeidsplasser og fortjeneste som lå bak handelen.

I 1939 fikk Hans Flaten fra Oppdal retten til skiferbrudd på Myra 152/4 og i 1941 tilsvarende rett på Brannhaugen 152/6, begge av daværende eier Oline Jensen, enka etter Kristian Jensen Fiksdal. I kontrakten på 20 år er avgiften satt til kr. 1,- for murstein, kr. 0,20 for hugne heller og kr. 0,10 for bruddheller. I kontrakten med Myra, har eieren forbehold om rett til kjøringen fram til bilvei og 3 av sønnene skulle ha førsterett til arbeid i bruddene. I 1955 inngikk Jens Fiksdal kontrakt hvor han overdrar til Odd Melhuus de forekomster av kvarts som finnes på bnr 4, 6 og 7 med rett til anlegg av veier mv. mot avgift kr 1,50 pr tonn, Hvis grunneieren ikke får en minsteinntekt på 200 kroner, opphører kontrakten.

I 1966 var det utpantning hos S. Eikner Steinindustri for skyldig skattetrekkansvar til kommunene Arna, Bergen, Brunlanes, Fana for 51.484 kroner med pant i saksøktes spisebrakke på leiet grunn.

Stavikstranda 1960

Stavikstranda med Stavika i bakgrunnen. I 1900 ble steinen kjørt ned til kaia som lå helt bakerst ved veien. Kaia til Stjørnasten lå på neset ved svingen og nykaia ligger der Fessdalsveien tar av.

Firmaene som drev hellebrudd

Skjørn Aktiehellebrudd

De som inngikk kontrakt i 1900 opprettet firmaet Skjørn Aktiehellebrudd med styreformann Ole Gulaker. Driften ble utført av murmester Atle Strøm fra Trondheim. Steinen ble kjørt med hest ned Stavikbakken og gikk med seilskute til Trondheim.

Det kom dårligere tider og drifta ble lagt ned. I 1907 ble det tatt utlegg i alle rettigheter som Skjørn Aktiehellebrudd hadde i Fessdalen for gjeld firmaet hadde til murmester Atle Strøm. Gjelden var på kr. 3687,40 mens summen av verdiene var satt til kr. 2650,-, derav var skiferen lagret i Stavika satt til kr. 1500,-.

Mange fortau i Trondheim er belagt med Fessdalsstein fra den tida.

A/S Stjørnasten

Dette firmaet drev bruddet i Ørnedalen. Hans Flaten som fikk rettigheter i 1937, etablerte selskapet A/S Stjørnasten. Etter hvert ble dette en betydelig arbeidsplass.

I 1952 rapporterte Bergmesteren at det arbeidet 18 mann i skiferbruddet og de produserte i alt 11 025 m² hogde heller og 2 630 bruddheller.

De første årene var arbeidsforholdene dårlige. Alt arbeid foregikk med handmakt. Både boringen av hull for å sprengte ut blokker og kløyving skjedde med bor, hammer og meisel. Transport i bruddet skjedde med traller på skinner. Mye stein og jord

måtte fjernes før en kom ned på fjell som var egnet til heller

Ny vei på 1,5 km fram til bruddet ble bygd før krigen med enkle redskaper og handmakt. Heldigvis fant de grus i nærheten.

Det ble bygd en spisebrakke med vegger av stein og bord og benker av heller. Det var ikke oppvarming da de ikke hadde strøm.

Det ble bygd kai lengst øst på Stavikstranda. Arealet ble fylt opp med stein og selve kaia var av tre. Her ble det lagret heller som var ferdige og klare for utskipping. Når båten kom, måtte alle mann hjelpe til med lastingen. Kai var ferdig da krigen sluttet, og da ble det stor etterspørsel etter heller.

Den første tida foregikk alt arbeid ute og det ble stopp om vinteren fordi det ikke gikk å hugge frosset stein. Dette var situasjonen fram til 1962 da drifta ble modernisert.

Lasting av heller på den gamle steinkaia

A/L Stjørnasten

I en artikkel i Fosna-Folket i 1971 forteller Ole Fiksdal som var bestyrer, at arbeiderne tok over drifta i 1954 og stiftet andelslaget A/L Stjørnasten. Dette firmaet var eid av arbeiderne som var andelseiere.

Flaten hadde samarbeidet med A/S Granitt i Oslo, men de var blitt uenige. Derfor tok arbeiderne over både driften og forbindelsen til A/S Granitt. For å få løst Flaten ut måtte de betale en årlig avgift av det de produserte. Da Flatens kontrakt gikk ut i 1964, var han ute av driften.

Det ble nå laget ny kontrakt med Brandhaug, og A/S Granitt fikk enesalget av skiferen mot at de bidro med å finansiere driften.

Store blokker tas ut etasjevis og deles til heller

I 1964 ble det også gjort store investeringer i isolert produksjonshall på 12 x 20 m slik at de fikk arbeide inne om vinteren. Maskiner og utstyr som lettet arbeidet og gjorde driften mer effektiv ble også anskaffet.

De fikk kr. 250 000 i lån av A/S Granitt og allerede i 1971 var gjelden redusert til ca kr. 30 000. Kommunen bidro også til å sikre driften. I 1956 bygde kommunen vei fram til bruddet og i 1968 var ny kommunal kai ferdig. Nå kunne større båter komme og ta laster på 70 - 80 tonn skifer.

De ferdige skiferhellene var av god kvalitet og populære. Ved siden av salg innenlands, gikk mest til Nederland, men mye også til Tyskland, Belgia og Sverige. Svenskene trodde at Stjørna stod for stjerne og døpte produktet Stjärnaskifer. Det ble levert gulvflis i flere standardstørrelser, trappetrim,

vindusbrett og murstein. Det siste var populært til peiser.

I 1971 var økonomien ennå bra, men det var mye skrotstein som reduserte fortjenesten. På den tiden drev de brudd i både vestre og østre del av skiferforekomsten i Ørnedalen hos Brandhaug. Det var prøvd et annet område, men resultatet var dårlig. Det ble også gjort undersøkelser i andre områder senere, men selv om det ble påvist skifer var kostnadene med avdekning og transport så store at prosjektet ble skrinlagt.

Etter hvert ble økonomien dårligere og det ble muligheter til bedre betalt arbeid for de ansatte andre steder. Etter hvert ble drifta innstilt og i juni 1974 var det slutt med produksjon av skifer.

Senere har det vist seg lønnsomt med uttak av de store mengder skrotstein til murer og lignende. Det er i dag betydelig utkjøring av skifer til muring av store og små støttemurer fra bruddet i Ørnedalen.

Blant annet er murene langs den nye veien i Vanvikbakkene laget av Fessdalsstein. Det er firmaene Tverås Maskin og Transport fra Stjørdal og Hulvandskog AS i Sørfjorden som driver med uttak av stein i dag

A/L Stjørna Hellebrudd

Dette firmaet drev bruddet i Dansefosslia på eiendommen Fiksdal.

Dette var også et andelslag som var eid av de som arbeidet i bruddet. I følge arbeidsgiverprotokollen for 1949 arbeidet det 18 mann i hellebruddet.

Matheus Johansen, Refsneshagen var sjef og disse var ansatt i kortere eller lengre tid: Klaus Fiksdal, Anton Larsen, Oskar Bakken, Håkon Hafell, Ole O Hafell, Edvind Sagen, Kåre Rødsjø, Kristian Brannan, Jæger Brevik, Konrad Mannvik, Sivert Lykken, Aasmund Stallvik, Johan P Rødsjø, Ingvald Lyshaug, Harald Sv Frengen, Alfred Fiksdal, Ansgar Fagervold, John Dahlseth, Julian Frengen.

Fra **Stjørna Blad** for nov. 1957 sakser vi:

«På siste møte i Stjørna herredsstyre ble vedtatt å garantere for lån i Utbyggingsfondet på kr. 25 000,00 og lån i tiltaksfondet på kr. 10 000,00 etter søknad fra A/L Stjørna Hellebrudd. Søknaden var anbefalt av arbeids- og tiltaksnemnda.

Bedriften ble startet i 1948, og det er nå 7-8 mann som arbeider i steinbruddet. I 1956 fikk bedriften kr. 10 000,00 i støtte av sysselsettingsmidler for bygging av ny vei. Denne er nå ferdig, og det er til oppskyting av nye brudd m.m. at det nå søkes om midler. Investeringsplanen er på kr. 60 000,00 og vil bli dekket slik: Lån og garantier av kommunen og Utbyggingsfondet kr. 25 000,00, støtte av Tiltaksfondet kr. 10 000,00 og forskottering av A/S Samson Fabrikker kr. 25 000,00.

Når denne planen er realisert, vil det i første omgang kunne skaffes arbeid for ytterligere 12 mann. Steinbruddet vil da ha samme arbeidsstokk som vårt første steinbrudd i Fiksdalen, «Stjørnastein».

Lastebil kom til god nytte

Utviklingen ble dessverre noe av det samme som for A/L Stjørnastein. Kvaliteten ble dårligere med mye skrotstein. Selv med investeringer i utstyr mv. og midler til å finne bedre stein, ble etter hvert driften trappet ned. Georg Breivoll tok over og prøvde å få i gang driften. Det ble et kortvarig forsøk og til slutt ble driften lagt ned på slutten av 1960-tallet. Odd Melhus forsøkte å ta heller for å sage og slippe heller, men dette ble heller ikke noen suksess.

Stjerneskifer

I dag blir det i dette bruddet drevet uttak av skifer av firmaet Stjerneskifer ved Torger Almaas fra Fevåg. Han er anleggsgartner og bruker mindre stein/heller til handmuring av mindre murer.

Skrotsteinen er kommet til nytte til murer mv.

På eiendommen Myra 152/4 ble retten til å ta ut stein solgt til Anders Refsnes i 1901. Hvorvidt det ble drift er uklart. Nedenfor det hellebruddet som ligger på eiendommen i Fessdalslia er det et gammelt kvartsbrudd. Kvarts er en gråhvit bergart som kan brukes til mange formål som glass,

smykker og teknisk produksjon. Bruddet kan ses i dag og det har ikke vært stor produksjon så det var neppe lønnsomt. I 1955 fikk Odd Melhus retten til de forekomster av kvarts som lå på eiendommen, men det er ikke kjent at det ble noe drift.

Hans Flaten fikk rett til skiferbrudd på eiendommen i 1939, men det synes ikke å bli noe drift. Derimot kom S. Eikner Steinindustri fra Bergen inn i bildet og de drev uttak av store blokker som ble saget og slipt. Firmaet heter i dag Eikner Naturstein AS og driver produksjon og salg av gravstein, benkeplater og naturstein til hus og hage. Sverre

Eikner stod selv for driften og det var ikke mange ansatte, delvis ble det leid inn hjelp etter behov. Steinen ble hovedsakelig sendt til Bergen eller Tyskland for saging og sliping. Ennå i dag ligger det noen blokker på nykaia. Driften ble nok lagt ned i slutten av 1960-år på samme tid som det tok slutt for Stjørna Hellebrudd.

Ved siden av de brudd som er nevnt er det alt fra først på 1900-tallet, prøvd med uttak av heller på flere steder i Fessdalen. På en 7-8 steder finner en rester etter heller som er tatt ut av fjellet.

Det er gjort undersøkelser etter nye plasser for drivverdige forekomster av skifer. Åra med skifer finner en i samme retningen både lenger øst- og vestover. Dessverre er forekomstene for små og ligger slik til at det ikke er muligheter for lønnsom drift.

På leit etter "Koja-karan"

Av Eilert Bjørkvik

Jeg pusler jo litt med denne bygdeboka for Stjørna. Men det går seint. Delvis fordi det er så mange spørsmål jeg vil ha svar på. Jeg må ta noen små eksempel. Under arbeidet med slekter i Vågen kan det være vanskelig å finne hvor folk bodde i eldre tid. Adressen er jo stort sett Høvågen, Råk eller Ytterråk, en sjelden gang Prang eller Berge.

«Koja» gnr. 170, bnr. 54

Jon Olsen (1826-1896) het en mann som kom fra Udduvoll i Melhus og bosatte seg i Vågen. Han var brorsønn av Erik Larsen som døde i Saga 1899 og som var stamfar til Sagafolket. I løpet av 2 ekteskap ble Jon Olsen far til 14 barn. Han var først gift med Paulina Ingebriktsdatter Bjørkvik (1824-1865) og så med Karen Kristensdatter Bergsaune (1842-1891). De første åra bodde familien i Vorpvikan under Bjørkvika, men i 1853 var de flytta til Vågen, men hvor bodde de der? Flere av barna var jo "kjenninger", Jørgen Ytterråk (Koja), Martin Stilleberg og Kristen Johnsen. Jeg kom til å nevne dem for Aase Hammer en gang, og hun kvitterte med: "Å, ja, Koja-karan." Dermed hadde jeg fått et hint som hjalp meg med å sannsynliggjøre hvor Jon Olsen og familien bodde, i Koja, eller det senere bnr 54 Solberg.

Etter foreldrenes død fikk brødrene Jørgen, Martin og Oluf Jonssønner Vågen 1.1.1898 feste fra Mons Monsen på den husmannsplassen som faren deres hadde brukt. De skulle til bestemte tider og etter nærmere anvisning få beite for de husdyra som plassen kunne fø, men det måtte ikke holdes geiter. I årlig avgift skulle det betales 15 kroner og 9 dagers pliktarbeid, derav 6 i slåttonna og resten etter

nærmere tilkalling. Jeg visste ikke hvor det ble av Oluf Albert, født 12.2.1874, selv om svaret senere skulle vise seg å ligge i dagen. Men jeg nevnte Oluf for Unni Sund, som var gift med Martin Stillebergs dattersønn, Henrik Sund, og hun hadde hørt at Oluf ble drept av indianere i Canada. Dermed var det en tråd å følge over Atlanteren. Men i første omgang førte den ikke fram.

Men så var neste trinn lett å finne: Jeg hadde oversett at Oluf Albert 27.10.1897 var blitt gift i Heggvikkirka med Bergitte Helmersdatter født på Mælan 19.12.1873. Hun var datter av Helmer Gunerius Paulsen (1845-1886) og Grete Margrete Mikalsdatter Mælan (1846-1927). Grete ble 18.7.1888 gift med Benjamin Olsen, født 1856 i Rissa. De fikk dattera Petronelle i 1889. Etter at de solgte gården i 1900 flytta de til Trondheim og bodde i 1925 i Erling Skakkesgt. 41

Så kom jeg til å tenke på at Birger Breivik som var av Mælan-slekta, hadde skrevet ei slektsbok, og jeg spurte Per Husby om han hadde den. Med

utgangspunkt i slektsboka og egen gransking hadde Per satt opp ei etterslektstavle for Helmer Paulsen Mælan. Dermed kom jeg et stykke videre, men heller ikke der var det opplysninger om hvor det ble av Oluf. Bergitte og Oluf fikk 3 barn i Stjørna før de flytta til Trondheim, Ole 1896, Helga Gerda 1898 og Kristian Alfred 1900. Dattera Klara Josefine ble født i 1905 på Digresaune i Bratsberg, der Oluf prøvde seg som gårdbruker. I slektstavla står det at Oluf døde i Trondheim.

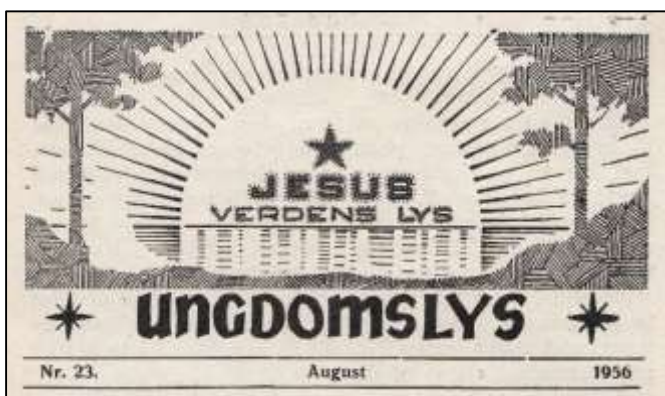
Så slo jeg opp i folketellinga 1910 for Trondheim og fant at Bergitte H Yterraak da bodde som enke i Østersunds gate 7 sammen med de 4 barna. De satt nok i små kår, for Bergitte fikk fattighjelp, mens sønnen Ole hadde jobb som visergutt. Oluf ble ikke funnet død i kirkebøkene for Bratsberg og Lademoen, men så var det dette med tradisjonen om at han var drept av indianere i Canada. Etter en ny runde med søk i emigrant-listene i Digitalarkivet fant jeg at tømmermann "Oluf Alb. Johans. Yttermark" født i 1874 reiste fra Stjørna til Everett i Washington 14.2.1906 for å virke som bygningsarbeider. Her er det en misforståelse av gårdsnavnet Ytterråk som familien stort sett brukte som familienavn. Som det senere skulle vise seg,

kom ikke Oluf tilbake til Norge.

Nå er vi så heldig at den kommunale folketellinga for Trondheim for 1925 er gjort tilgjengelig på nettet av Trondheim byarkiv. I Østersunds gate 7 bodde fortsatt enka Bergitte, nå kalt Keiserås sammen med den yngste dattera Klara Ytterraak, begge uten beskjeftigelse, som det heter. Dermed var det holdepunkt for at Bergitte var gift på nytt og enke på nytt. Og så ble det leiting i kirke- og klokkerbøker for å finne giftermålet. Bergitte Heltersdatter ble gift i Lademoen 21.12.1916 med gårdbrukersønn og bøkker Isak Pettersen, født 1893 på Stadsbygda og sønn av Johanna Karlsdatter og Petter Isaksen Keiserås på Hansvollen.

Men for å gifte seg måtte Bergitte ha attest for at hun var enke. Ved giftermålet ble det lagt fram attest av 16.12.1916 fra skifteretten i Trondheim. Det nærmeste var da å leite i dødsfallsprotokollen omkring attestdatoen, og som dødsfallsnummer 37/des1916 er det registrert at bygningssnekker Oluf Albert Ytterraak omkom ved drukning 15.10.1906 i Montesano i staten Washington. Dette gikk fram av en attest av 29.1.1911 fra "county auditor" R G Trask i Chehelis county i staten Washington. Martin E. Brevik og Martin Simonsen Fisdal bekreftet dødsfallet i attest av 9.12.1916, noe som tyder på at de har vært i Amerika på samme tid som Oluf Albert. Noe langvarig opphold i Amerika fikk ikke Oluf, men indianere nevnes ikke som dødsårsak.

Noe langt ekteskap ble det ikke på Bergitte og Isak heller, for kassefabrikant Isak Keiseraas døde i Lademoen 4.2.1922. Bergitte døde 19.6.1929 Hun tilhørte da kirkesamfunnet Den apostoliske tro. Grunnen til det var ganske sikkert at halvsøstera Petronelle, datter av Grete og Benjamin Mælan, var gift med Olaf Kostøl som var predikant i Den apostoliske tro, som hadde hovedsete i Stavanger. Som en merkverdighet må jeg nevne at min mormor, Olga Bedin, i oppveksten var nabo med både Bergitte og Nella Mælan, som Petronelle ble kalt, og at hun bodde hos Grete og Benjamin Mælan i Østersunds gate 7 da hun i unge år gikk på syskole i Trondheim. Senere hadde hun kontakt

med Bergittes datter Klara som var gift med Arthur Rekkebo. Hun hadde også kontakt med Nella Kostøl. Jeg husker at mor fikk tilsendt Den apostoliske tros menighetsblad og julehilsener fra Nella i Stavanger.

Etter et drøyt sidespor må vi se på den øvrige barneflokk til Jon Olsen Koja. Den eldste av barna, Johan Arnt, var født i 1847 og døde i 1864. Didrik Edvard, født 1850, var gift med Hanna Nilsdatter Kalvå og døde på Saltneset i 1929. Olina levde bare 3 måneder i 1853. Ove var født i 1854, men hans levnetsløp er foreløpig ukjent. Det samme gjelder Johan Peter, født i 1861 og nevnt i folketellinga 1891. Anton Ludvig født i november 1865 er ikke med i folketellinga i desember 1865. Jørgen Kornelius levde bare 4 måneder i 1869, men Jørgen Kristian født 15.7.1869 er han vi kjenner som Jørgen Ytteråk eller Jørgen Koja. Så kom Martin Severin i 1872, den senere Martin Stilleberg, Oluf Albert har vi allerede blitt kjent med. Tvillingene Kristen og Karoline var født 19.5.1877, men begge døde i januar 1881. Olina Kasbara født 1880 ble gift med Karl Gumeriusen Askim, og yngstemann Kristen Kornelius ble født i 1881 og er kjent som Kristen Johnsen på Prang.

Om ikke Oluf Albert ble drept av indianere, er det ennå en mulighet for at hans brødre Ove og Johan Peter kan ha blitt denne skjebne til del, så spørsmålet i overskrifta har fremdeles gyldighet.

Malene Kammen og bjynn

Malena Kammen var søster til Henrik Sagplassen. Omkring 1870 åra var hun i "legd" i Stallvik grenda.

I sine ungdomsår var hun setertaus på Kammen, som den tid ble brukt som seter av Stallvika og Søtvika. Hun fortsatte og bo der oppe utover i alderdommen, både sommer og vinter og slet selvsagt mye ondt.

Det var så mye "bjynn" der oppe den tid at hun rett som det var måtte opp midt på natta og slå med ei fjøl i ytterveggen for å skremme den vekk.

En kveld hun kom fra bygda vart hun så sein at mørkre kom på henne nedi Stoppskara, så hun måtte overnatte under ei stor gran med hengbar, og om morgenen da det ble lyst så hun at det lå ei bjynnabinne på andre sida granleggen.

Malena ble nok ikke redd for det, men sa bare: Set du her du bamse. Da vart bamsen redd og tok flukten.

Historien er skrevet av Ottar H. Stallvik.
Avskrift ved Leif Ersøybakk.

Enok Otterstad

Av Per Husby

Alle som bodde i Stjørna fra 1926 ble kjent med bussjåføren med den buldrende stemmen. Mange har hørt historier og opplevd ting selv. Vi vil gjerne presentere han nærmere. Han var en person vi minnes med glede. Stoffet har vi fått fra Enoks nevø Olav Otterstad som

har skrevet ned historia om sin far Ole og alle onkler og tanter.

Enok var sønn av Ellen Anna og Ole Otterstad. Han ble født på Otterstad søndre i Skaun som den midterste av 11 søsken.

Ellen Anna og Ole med alle 11 barna.

I bakerste rekke fra v.: Enok f. 1896, Johan Martin f. 1895, Ole f. 1890, Arnt f. 1891, Ole dy. f. 1893, Olga Augusta f. 1900.

I forreste rekke fra v.: Ingeborg-Anna Emilie f. 1886, Ovedie f. 1906, Marit Marie f. 1898, Anders f. 1904, Ingebrigt f. 1902.

Skaun var temmelig isolert på den tida. Først da bilene gjorde sitt inntog i bygda, kom andre og bedre tider. De første som anskaffet seg personbiler var Otterstad-karene.

Ole og Enok Otterstad var foregangsmenn på området. Personbefordring mellom bygd og by, og til de andre bygdene omkring var en realitet.

Enok fortalte at han fikk 300 kroner av sin far som han tok sertifikat for i 1920. Han kjøpte ny bil som kostet 5000 kroner. Bilen en Ford Eifield med reg.nr. U-1292 var en åpen bil med kalesje. Broren

Ole Otterstad kjøpte denne bilen av ham for 2000 kroner i 1926 da Enok flyttet til Fosen.

Enok kjørte bil i Skaun, til Trondheim og bl.a. byfolk til Lisbetsæter. Han startet opp med rutebil i Fosen i 1926. Ideen til å starte med persontrafikk på Fosen var gjennom Ivar Olai Hoff.

Familien Otterstad med Enok og Kari bak og Odd, Arnt og Asbjørg foran

Enok fant sin livsledsager i nabolaget, Kari Olsdatter By, som var av den gamle bygdelensmannsætten på By. Sønnen Arnt er nok født på Byagården. Kari og Enok fikk senere 2 barn til, Odd og Asbjørg.

Enok ble en pioner innen rutebilkjøring i fylket, og startet 7. mai 1926 Fosens første bilrute. Det var en påbygd Chevrolet lastebil med plass til 16 passasjerer, og ruten var Husbysjøen – Stadsbygd med daglige turer, billettpris 3 kroner. Han hadde egen rutebil i mange år fram til 1934. Da kom Fosenhalvøya Billag, og han gikk inn som sjåfør der. Etter mangeårig tjeneste mottok han Ruteforbundets høyeste utmerkelse med hederlig omtale, blant annet i Adresseavisen.

Det er mange mennesker som husker Enok med den grove og litt hese stemmen, med stor hjelpsomhet og gode replikker. Han var ikke nøye med å holde seg til holdeplassene for av og påstigning, og dermed hjalp han mange som var sent ute og andre som fikk litt kortere vei å gå.

Enok var en stor humorist og spøkefulg, men kunne også være nokså «sleivete» i munnbruken, og ikke alt ble like godt mottatt. Som eksempel kan nevnes hva Torbjørn Rognes i sitt 86. år fortalte. Enok hadde fått vite at Torbjørn skulle en tur til byen og da sa Enok « Ka du gjer te byen du som itj hi nå peng da ?»

Arnt hadde mange historier om far sin:

Etter at Enok ble pensjonist så Arnt at han ble sittende for mye å se utover sjøen. Arnt satte i gang å lære seg sjøl å binde fiskegarn, og fikk også Enok med på dette. Det resulterte i at Enok i flere år satte ut sine heimelaga garn på fjæra sjø like nedenfor huset sitt. Når vannet steg kom både fisk og annet i garnene, en fin fritidsaktivitet og samtidig matauke. Det var bare en hake ved dette, og det var at det var en form for tjuvfiske.

En lensmannsbetjent fra samme bygda hadde sett seg lei på dette: Han fikk med seg en handlanger, drog opp garna og tok dem med til lensmannskontoret i Rissa. Da Enok oppdaget at garna var borte, ble han ganske arg. Dette likte han svært dårlig og ringte til lensmannen i Rissa for å anmelde tyveriet. Han ble nok litt lang i maska da han fikk til svar: «Ja, det stemmer det, garna er nok borte, vi har garna dine i god forvaring, og de er nå bragt til Trondheim». (Arnt visste at Øvrigheita hadde vært ute, men sa ingen ting til Enok, og ville ha litt moro ut av situasjon).

Enden på saken ble at politimesteren i Trondheim ga den ivrige lensmannsbetjenten ordre om å ta fiskegarna med til Husbysjøen igjen og levere dem tilbake til pensjonisten og hobbyfiskeren Enok. Den tjensteivrige lensmannsbetjenten var Kjell Erik Waclawczyk, nå politijurist ved Trondheim Politikammer.

En lokal kunstner laget et maleri/tegning ut av historien og viser politiet i gang med å ta opp fiskegarna med nattens fangst av fisk, skalldyr, plast og kondomer m.m.

Arnt hadde flere historier:

En noe prippen dame entret bussen og spurte «Når skal det her geitfjøset gå da?» og Enok svarte kjapt «så snart den siste geita har satt seg».

En periode hadde Enok tillatelse til å ha med seg gevær i rutebilen, kanskje begrunnet med å avlive trafikkskadde rådyr. En dag Enok med rutebilen passerer Ofaret, med ett øye på veien og ett i tretoppene, oppdager han tiur på topp, Enok åpner vindu og fyrer løs. En passasjer sier «du bomma jo, fuglen sitter jo der». Enok fyrer av en gang til, går ut og henter to tiurer.

Arnt fortalte også at det ble bare 3 års skolegang på Enok. Han var kanskje ikke den roligste og lydigste i klassen og hadde provosert læreren såpass at det resulterte i en kilevink. Men poden tok igjen og svarte: «Du slæ mæ i haue så æ orne du kaill» (orne=svime av). Dette ble for sterkt for en streng lærer på den tiden. Tross samtaler mellom foreldre og lærer ble det ikke mer skolegang. Men som vi har sett ble Enok en meget initiativrik og dyktig kar, Hans innsats for utvikling av samferdselen i Fosen er belønnet med stor heder.

Enok må ha vært en dristig kar. Det å skaffe fram og satse 5000 kroner på ny bil til personbefordring i Skaun tidlig i 1920 årene, kunne ikke vært enkelt. Arnt har fortalt at Enok arbeidet en del for brukseier Huitfeldt på storgården Moen gård i Klæbu, som sittende på sin hvite hest kunne opptre nokså autoritært overfor sine ansatte.

Enok døde 21. januar 1983, 86 år gammel. Han ble gravlagt 28. januar på Husby kirkegård.

Enok på sine gamle dager med barna Ashjørg, Arnt og Odd

Frengen Slip og Motorverksted

Av Per Husby

Stjørnværingen hentet tidlig mat og inntekt fra sjøen. De dro tidlig på fiske etter silda sørover til Møre og etter torsk og annen fisk nordover til Lofoten. Fiske på trøndelagskysten, i Halten og andre steder var viktig. Utstyret var trebåter med seil i forskjellige størrelser og line og garn.

Etter 1900 ble båtene større og det kom nye båttyper med motorer. Det førte til behov for plass til å ta opp båtene for vedlikehold og noen som kunne reparere motorer. I 1920 var det blitt 38 merkepliktige fiskebåter med motor i Stjørna så behovet for verksted hadde økt.

En som følte behovet var Johan Arnt Mollan (1863-1945) på Aspestrand. Faren til Johan Arnt, Ole Olsen Mollan, kom fra Verran til Aspestrand i Fevåg omkring 1875 og drev som skipper med flere båter. Johan Arnt fortsatte som faren og drev med en kombinasjon av gårdsbruk og sjøbruk. Han var en aktiv mann. I perioden 1905-1910 og 1917-1925 var han ordfører i Stjørna. Han rustet ut båter til sildefiske og drev fraktfart. I 1920 hadde han båten MK Valmøy på 52 fot og med 40 hk Skandiamotor. Det var den største av fiskebåtene i Stjørna på den tid.

1918 - Frengen Slip og Motorverksted

Det var derfor naturlig at han stilte seg i spissen for å få til slip og verksted i Stjørna. Det første som måtte til var tomt, og i 1919 ble det fradelt tomt i Hafella fra gården til Jakob J. Hafell. Tomta fikk navet Lillevik og her ble anlegget etablert. Petter Olausen Rønning (1876-1931) og J. A. Mollan hadde kjøpt tomta 24.1.1918.

Slippen i Lillevika i starten Foto John Selnes

De overdro sin kjøpekontrakt 5.10.1918 til firmaet Frengen Slip og Motorverksted som ble stiftet i 1918. Bak firmaet i 1919 stod Johan Arnt Mollan, Johan Arnt Sannan og Eiel Refsnes. Flere kom med etter hvert, blant andre K. J. Ramsvik.

Petter Rønning var med fra starten. Han titulerte seg sersjant og var daglig leder. Petter Rønning bodde på Brettingen i Hasselvika i 1910 sammen med kone og 3 barn. Han var oppsynsmann på Brettingen, men hadde

nok også andre jobber for i 1910 var han midlertidig på Diupdalen i Rissa.

I et skadesløshetsbrev som ble tinglyst i 1919 stiller han sikkerhet for kr. 15.000 overfor de andre der han stiller som pant egen eiendom i Hafella. Da hadde nok familien flyttet til Hafella for som sikkerhet stilte han sin egen eiendom med hus. Sikkerheten kom etter Arbeiderbruk - og Boliglån.

Slippen i full drift med båter i kø

Frengen Slip og Motorverksted var blitt omgjort til aksjeselskap da de i 1922 tok opp kassakredittlån på kr. 25.000 i A/S Fosen Privatbank på Brekstad. Som sikkerhet fikk banken 1. prioritets pant i eiendommen Lillevik gnr. 70, bnr. 4 med «stående og senere opførendes bygninger med mur- og nagelfaste indretninger, tilhørende kakkellovner og komfyrer og maskiner». Virksomheten var nå i full gang.

Det var 4-5 ansatte og Ludvig Haftorsen Dahl var formann. Han var fra Kvenvær på Hitra og var både smed og elektriker. Det ble sagt at han var en trollmann til å forme ting i jern. Han døde av tuberkulose i 1928.

Stolte arbeidere

Da Frengen Slip ble startet i 1918 var det gode tider og optimisme. Første verdenskrig var slutt og mange hadde tjent store penger. Det førte til at det ble startet mange virksomheter på den tiden. I Stjørna fikk vi utbyggingen i Saga med mange arbeidsplasser.

Alt dette førte til at aktivitet ved Frengen også økte. De reparerte både skrog og motorer og kunne ta båtene opp på slip for vedlikehold.

I årene 1916-30 arbeidet disse på Frengen slip i kortere eller lengre perioder ifølge arbeidsgiverprotokollene; Kristian Amundsen, Olaf J. Bakøy, Ludvik H. Dahl, Sivert Dahl, Alfred K. Frengen, Hans O Frengen, Martin Frengen, Karl Frengen, Severin Frengen, Johan Fiksdal, Jæger Fagervold, Konrad Gangstø, Ove Hafell, Jakob Hafell, Johan J. Hafell, Martin Heggem, Anders Heggem, Johannes Hustad, Knut Larsen, Alfred Møller, Håkon Maasøvhall, Ole Nyfeldt, Johan Ovesen, Jakob Selnes, Hjalmar Sletvold, Arnt Skagen, Fridtjof Skagen, Olaf Johansen Selnes, Jørgen Tronstad, Anton Vestvik, Gabriel Vestvik, Julius Wikstrøm, Henrik Aagaard.

Utover i 1920 åra ble det vanskeligere og i november 1929 kom finanskrakket på Wall Street. Dette forplantet seg videre til mange bedrifter. Inntekten gikk ned og fiskerne hadde mindre penger til vedlikehold og fornying. De som stod bak Frengen Slip klart ikke å betale gjelda, og 28. oktober 1930 ble bedriften solgt på tvangsauksjon.

Det var A/S Fosen Privatbank som forlangte salget og de hadde 1. pr. for lånet på kr. 25 000 + renter og omkostninger. Banken ved J. A. Mollan etter fullmakt var eneste budgiver og banken fikk kjøpe bedriften for kr. 10.000.

Båtene blir større

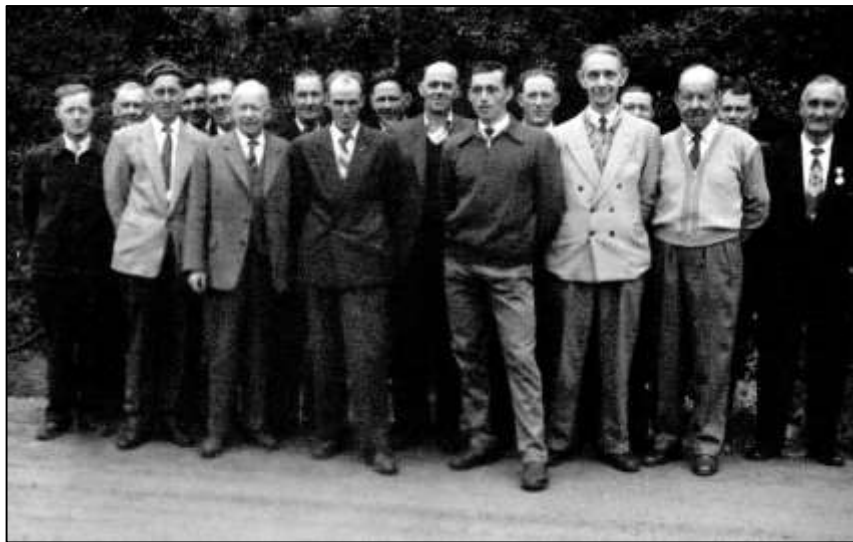
1931 - Erik Eriksen tar over

Heldigvis stod det nye folk til å ta over. «Ved kjøpekontrakt, dat. 28/3-1931, har A/S Fosen Privatbank solgt eiendommen videre til hr. verksmester E. Eriksen, Kristiansund N. for kr. 15.000, hvorav for løssøre kr. 3.000.»

Erik Eriksen var født i Kristiansund 13. juli 1886. Han var utdannet maskinist og hadde praksis som 1. maskinist på båt og som verksmester på et av landets største motorverksteder. Han var gift med Gerda Astrid (1902-1989) født Åsgård fra Trondheim

Erik Eriksen fikk fart på bedriften. Han moderniserte bedriften og ansatte flere folk. Det ble bygd vei ned til slipen og det ble bygd kai. Slippen ble utbygd og gjort tilgjengelig for større motorbåter som både fikk skrogreparasjoner og motoroverhaling. Kystflåten av båter med motor hadde vokst. Verftet fikk arbeid på båter fra et vesentlig videre område enn før.

De dyktige fagfolkene fulgte med videre, og større båter kom til verftet for skrogreparasjoner og motoroverhaling. Verftet fikk godt ry og båter fra et stadig større område søkte dit. Utover i 1930-åra vokste Frengen til å bli en betydelig arbeidsplass for distriktet.

Arbeiderne samlet til feiring

I 1938 arbeidet ifølge arbeidsgiverprotokollen ved Stjørna trygdekantor disse 15 på Frengen Slip: Arnt Skagen, Ulf Eriksen, Jørgen Tronstad, Olaf Trøa, Edvind Skårstad, Ole Reinsbakken, Hildegun Bakøy, Ole N. Hagen, Arthur Bårdseth, Andreas Reinsbakk, Hendrik Vågland, Henry Aasgård, Kristian Solli, Karl Enebakk og Jan Johansen.

Det som særlig bidro til at Frengen slip i alle år stod seg godt og hadde godt rykte, var en stab med dyktige fagfolk. Mange var der hele sitt yrkesaktive liv og hadde stor erfaring innen sitt fag.

Det skjedde ingen utbygging av verftet under krigen. Tyskerne lot arbeidene gå sin gang til 1943 da de "oppdaget" stedet og tok det i bruk for sine egne båter. De kom med en havarert båt. Den hadde kraftige øyebolter i bunnen, men ellers ingen kjennetegn. Etter krigen fikk vi historien om «Arthur». Det var episoder hvor tyskerne mistenkte sabotasje. Arbeidere ble forhørt. Mot slutten av krigen kom en tysk inspektør for å passe på. Mønsteret er velkjent fra andre skipsverft i Norge.

Perioden 1945 til 1955 ble en kraftig utbygging av stedet. Gjenreisning og utbygging kom også Frengen til gode. Flåten stilte større krav. Store snurpere kom. Slippene var gamle og bygd av tre. Likefullt klarte den største slipen å ta opp båter på over 100 fot. Størst var en minesveiper fra krigens dager på hele 120 fot.

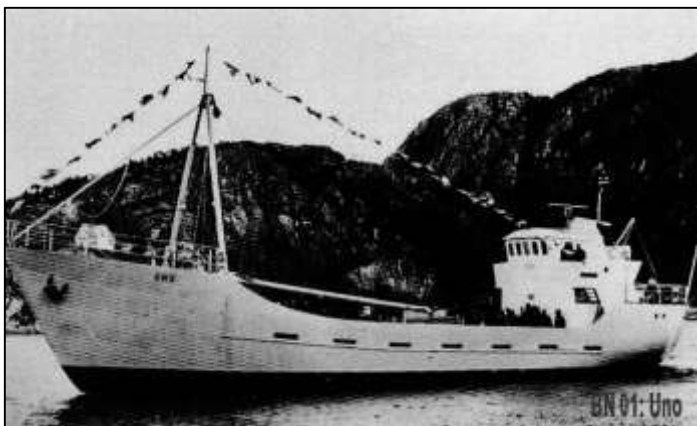
1961 – Jens Bye blir ny eier

Eriksen hadde ingen til å overta og prøvde lenge å sikre videre drift. Jens Bye ble redningen. Kystskipper Jens Bye overtok i 1961. Erik Eriksen var da 75 år. Han flyttet sammen med kona til Trondheim. Han døde i 1982 96 år gammel.

Lillevika med ny båt på beddingen

Jens Bye fortsatte med reparasjon og salg av trebåter i kystfart, men forsto at verftet måtte omstilles til stål. Han bygde patentslipp og startet stålskipsbygging. Arbeidsstokken på 12 - 14 mann økte til 40 i løpet av tiåret fram til 1972.

Den første stålbåt – Uno (1)

Veksten og omstillingen fortsatte og Frengen Slip og Motorverksted ble til Fosen Mekaniske Verksteder i 1972 da verftet fikk bedre utviklingsmuligheter på Kvithyll. I løpet tiden til byggingen på Kvithyll startet, ble det bygget flere store og moderne fiske- og lastebåter på Frengen.

Datter Anna Synnøve kom med i ledelsen av FMV og overtok etter hvert ledelsen av bedriften. Jens Bye døde i 1996 76 år gammel. Han var en meget godt likt bedriftsleder og skapte mange gode arbeidsplasser.

Det var en dyktig og trofast arbeidsstokk ved Frengen, flere ble på arbeidsplassen i hele sitt yrkesaktive liv. Ved bedriftens 50 års jubileum i 1968, ble tømmermann Arnt Skagen (1890-1978) hedret med Norges Vel medalje for lang og tro tjeneste.

Fram til kontrahering og bygging av The World ble Frengen nyttet. I 1999 ble anlegget fraflyttet, men

beholdt i reserve. Frengen ble for liten for det nye århundre.

Jens Bye i karakteristisk positur

Frengen slipp som industrimuseum?

Frengen fra 1918 fram til i dag inklusive slipper, sleder, drivverk, kraftkilder, kraner bygninger, samt tre- og maskinreparasjoner, sylindreboringer m.m., er vel dokumentert og inneholder historia om utviklingen av et verft fra reparasjon av enkle trefartøy til avanserte stålbåter. Det var i to mindre og brattere slipper og en større. Alle ble operert fra samme maskineri med et sinnrikt system. Slippsetting krevde fire mann. Utstyret finnes fortsatt og gjør Frengen til et enestående industrianlegg i sitt slag. Dette er ganske unikt i Norge og verftet bør snarest få status som vernet industrianlegg av denne typen.

Hele århundret i Frengen vitner mest av alt om en gradvis utvikling som avspeiler veksten og utviklingen i kystsamfunnet og kysttransport forøvrig. Frengen er et minne om 1900-tallet og en viktig del av kystarven.

Med sitt gamle eksisterende slippstyre nærmest intakt og med de spesielle tekniske løsninger rundt slippanlegget er Frengen et enestående industrianlegg.

Frengen bør erklæres som et verneverdig industrianlegg, restaureres og bli et museumsanlegg og fartøyhavn for historiske skip med maskindrift i den Nordenfjeldske Norge. Et slikt anlegg finnes ikke. Ingen sjøfartsmuseer i landet har skip folk kan komme om bord i og hvor skoleklasser og andre kan søke lærdom. Det krever nysatsing i kystkulturen. Vår eldste tonnasje må få komme i hus på Frengen og gjøres tilgjengelig for alle.

Tobakkshandel på Stranda

Av Eilert Bjørkvik

Stjørna heimbygdslag har forsøkt å spore opp arkivsaker fra tidligere tider. Det har særlig vært spurt etter møtebøker og andre papirer etter lag og foreninger, og noe er kommet for dagen. Det har også dukket opp saker som hører heime i offentlige arkiv, blant annet i kommunearkivet. Til oppdagelsene hører også fagforeningsarkiv og privatarkiv.

Her skal vi se på et lite hefte som Lars Bromstad på Stranda har. Heftet har utenpåskrift "Dagbog for 1886 fra 20/1". Heftet er 13 x 21,5 cm og består av 48 sider. De to siste sidene er et kunderegister med henvisning til hver enkelts konto. Heftet dekker åra 1885-1888, men restanser viser at forretninga har vært drevet også i 1884.

Handskrifta i heftet mener Lars Bromstad tilhører hans farfar, Lars Bromstad (1857-1935). Og så spør det hva heftet er brukt til. Overraskende nok viser det seg at storparten av innholdet dreier seg om tobakkshandel, skrätobakk i rull. Det er også omsatt noe mjøl, salt og garnstrenger, altså uskutte garn, men det framgår ikke hvilken type garn det er snakk om, sildgarn eller torskgarn. Prisen var i alle fall 5 kroner stykket. Ei tønne salt kostet jevnt over kr 3,70

I årshftet fra 2011 hørte vi om butikkladden etter Ole Ågesen Foss i Vågen, og vi fikk eksempel på varesortimentet og kundekretsen. Lars Bromstads vareutvalg og kundekrets var vesentlig mindre, men det er interessant å få navn på kunder, for samtidig får vi opplysninger om hvor de bodde. Rimelig nok er det ingen kunder fra Vågen der det på denne tida var to som drev landhandel, Mons Monsen på Vorphaugen og Ole Ågesen i Vågen. Dessuten drev Oliver Vold landhandel på Våknøya.

I dagboka har tobakkjøperne fått hver sin konto, men noen av disse har også kjøpt andre varer. Det var også kunder fra Rissa. Vi starter på side 1 og tar navna i tur og orden med den skrivemåte som er brukt: Anders Hulvand, Olaus Blankhei, Anders Brasetbak, Anton K Stormo, Anton A Søråunet, J. A. Brandmo, Anders J. Lilleli, Johan P. Sagli, Kristian Pladsen, Peter Sten, Øian, Odin Turbækmo, Ole P. Lillemo, Olaus Stranden, Anton Høiden Nilsen, Johan Kaarre, Kornelius Dybvik, Peder Sivertss. Husby, Jakob Ramsvik, Ole Agnetli, Ove Turbækmo, Johan Ramsvik, Nils Øian, Kristian Søråunet, Johan Benjaminsen, Lærer A. Løken, Kornelius Husby, Martin Olaus. Lillemo, Anders Øian, Johan Arnt N. Ramsvik, Kristofer Stormo, Martin Søråunet, Andreas Bjørnsvik, Markus Husbye, Johan A. Øian, Ole G. Mælan, Erik Hulvand, Anton Myra, Leonard Sagen, Ole Ludusve, Martin A. Lillemo, Hans Bromstad, Ole Nilss. Ramsvikhaug, Hans Arntsen, Ole Bustad, Johan Stol, Per Myra, Kornelius Tømmerbak, Johan Brasetbak, Rasinus Hulvand.

De fleste av disse kjøpte fra en kvart til en hel rull tobakk. I 1888 kosta en rull tobakk ei krone og ti øre mens ei tønne salt kosta 4 kroner. Anton A. Søråunet

kjøpte i tillegg til tobakk ei våg [18 kg] mjøl for 5 kroner og ei tønne salt, og J. A. Brandmo kjøpte i tillegg til tobakken ei halv våg mjøl i 1887, og Kristofer Stormo, som var en stor tobakkskunde, kjøpte ei huve til kr 1,90. Johan Stol kjøpte kork for ei krone i 1888.

I 1888 ble det solgt 17 garnstrenger; Johan Ramsvik 2, Jørgen Kleven 1, Ole Karlsen Bjerkvik 4, Ole J Bustad 1, Ole Petersen Rævli 2, Anton Petersen Rævli 3 og Ole Bedin Refsnes 4.

Saltkjøpere i 1888 var Johan Arnt Nilsen Ramsvik, Sivert Pedersen Husby, Andreas Bjørnsvik, Ole Nilsen Ramsvik, Markus Husby, Isak Benjaminsen, Ole P Lillemo, Peter Antonsen Ramsvik, Johan Andersen Stormo, Ole K Husby, Johannes Mælan, Kornelius Dybvik og Ove Turbækmo, alle med ei tønne. Dessuten kjøpte Odin Turbækmo 1 skjepe salt, Jakob Ramsvik 1 skjepe, Kristian Pladsen 2 skjepper og Anders Øian 3 skjepper salt.

Dette vesle heftet forteller sin lille historie. Det var ingen egentlig landhandel Lars Bromstad dreiv. Det var nærmest en kommisjonshandel med en liten kundekrets og et begrenset sortiment der tobakk var den mest solgte varen. Vi får inntrykk at tobakken var et utbredt nytelsesmiddel som folk bare måtte ha, selv om de ganske ofte måtte "skrive opp", men de fleste greide å gjøre opp for seg. Forretningsdrifta ga neppe de store inntektene, men overskuddet gjorde kanskje sitt til at Lars Bromstad hadde utkomme til å utvandre til Amerika i 1889, dit den 11 år yngre broren Helmer reiste året før. Lars ble ikke der så mange år. Faren Hans Olsen Bromstad døde i 1893, og som eldste sønn overtok Lars gården i 1895.

Dette heftet er tatt vare på ved at man har skjont den verdien som ligger i dokumentasjon både fra eldre og nyere tid. Så kast ikke eldre papirer og bøker før du for eksempel har spurt noen i Stjørna heimbygdslag om dette kanskje er noe å ta vare på.

Johan Stol			
1888	April 10	1/2 tønne salt tobakk	kr 55
	9	" 1/4 "	" 28
	25	" kjøpt	" 10
	april 7	" 1/2 tønne salt tobakk	" 10
	26	1/2 tønne salt tobakk	" 10
			3 21

På side 39 i heftet er Ole Bustad og Johan Stol oppført. Johan Stol var fra i Rissa og sønn av Anders Jonsen Vollen. I 1891 bodde han på Stormoen som innerst og dagarbeider, og han drev skog for egen regning. Han var født i 1857 og ble i 1884 gift i Heggvikkerka med Gunelie Johansdatter Søråune f 1845. Hennes far var Johan Danielsen Fessdalen.

Stjørna herred for hundre år siden

Av Per Husby

Først kan vi se hvem som styrte kommunen i 1913. Valgperioden var fra 1911 til 1913 så de folkevalgt satt på siste året.

Herredstyret var på 12 medlemmer og besto av: Lars Bromstad, Lars J. Dahlen, Anders Refsnæs, Lensmann Romstad, August J. Stallvik, Gabriel J. Eide. Johannes Husby, Ludvik Eidsaune, Kr. Sandøy, Ole K. Strand, Lars Enoksen, J. A. Bjørkvik, Lars Enoksen, Tomas O. Gjølgali.

Ordfører var Lars Bromstad og formannskapet var: Lars Bromstad, Gabriel J. Eide og Lars J. Dahlen.

Administrasjonen var meget beskjeden. Mesteparten ble gjort av de folkevalgte selv. Det var også en mengde styrer, komiteer, utvalg og nemnder. Formannskapet oppnevnte også enkeltpersoner til spesielle oppgaver.

Forretningsfører for liknings- og overlikningsnemnda var Johan H Eide, herredskasserer og forretningsfører for kretssykekassen var G. R. Johansen.

Fra Stjørna formannskap i 1913

Mye av det formannskapet behandlet var små saker og små beløp. Et eksempel er budsjettet:

Budsjettet for 1. halvår 1913 var på kr. 8500. Av det gikk kr. 3000 til skole, kr. 1900 til fattigvesenet og kr. 3600 til øvrige utgifter. Eksempel på øvrige utgifter var til 2 jordmødre kr. 80, kommunekasserer kr. 125, ligningsvesenet kr. 25, reparasjon av veier 244,50, nybygging av veier kr. 350. Inntektene kom fra skatt på formue og inntekt kr. 7905, handelsskatt kr. 100, hundeskatt kr. 30, Matrikkelskatt (eiendomsskatt) kr. 375.

Lønna var beskjeden, Den nye forretningsføreren for ligningsnemnda, Johan Eide fikk kr. 200 i årlig lønn og da skulle han utføre alt arbeide og reise rundt og hjelpe folk med å fylle ut påbudte skjema og oppgaver. Skattleggingen skjedde ut fra størrelse på buskap, båter mv.

Jøssund formannskap henvendte seg og ba om at det ble dannet felles legedistrikt for Jøssund, Nes, Bjugn og Stjørna. Det ble anbefalt at indre og søndre Stjørna kunne slås sammen med Hasselvika og Agdenes med bopel for legen i Fevåg eller Hasselvika eller at legen pliktet å holde hjelpelege. Etter at sykeforsikringen hadde kommet var det blitt umulig å få legen på besøk annet enn på nettene og det fordyret besøket. Det ble på et senere møte bestemt at legen skulle ha fast

kontordag annenhver onsdag for søndre Stjørna vekselvis i Refsneshagen og Fevåg.

Da det skulle ansettes ny sogneprest sendte formannskapet anmodning om at herredet måtte få godkjent kapell på Frengen. Herredstyret hadde bevilget kr. 800 i 1912 og ville bevilge ytterligere kr. 400 for 1. halvår 1913 til kapellet.

Johan J. Selnes mfl søkte om at det ble forbud mot å slippe springværer på felles beite i Fissdalen, Selnes, Frengen og Fevåg. Dette ble imøtekommet og 3 sakkyndige menn ble oppnevnt til å merke alle avlsværer med 2 runde hull i høyre øre.

Overtredelse ville med føre straffeansvar. Senere ble området utvidet til å omfatte Bjørnsvika-Rødsjøen- Kvernhusvika. Dette var nok omstridt for senere ble herredstyrets medlemmer pålagt å holde møte med oppsitterne i sine kretser for å høre deres syn på saken.

I mai ble behandlet brev fra amtmanden om det skulle innføres forbud mot kjøring med motorvogn og motorsykler på herredets bygdeveier. Dette ble enstemmig vedtatt da veiene ikke hadde tilstrekkelig bredde og utstyr, men motorsykler kunne anbefales etter nærmere instruks fra herredsstyret.

Veien under bygging i Saga - Stavika (Foto Johan Selnes)

Veiene var herredets ansvar og vedlikeholdet var pålagt oppsitterne etter rodeinndeling. Herredstyret bevilget penger til større vedlikehold og det ble valgt komiteer som skulle se til at pengene ble rett brukt. Det ble utbetalt kr. 200 til grusing av Rødsjøveien som ble fordelt mellom rodene. K. Søråune fikk kr. 4 for å legge nytt dekke på Turbekkmo-brua.

P. M. Monsen fikk kommunal garanti for å opprette rikstelefontentral i Fevåg. Det var opprettet et telefonsamlag som ga kontragaranti. Tidligere hadde det vært klage fra de mange fiskerne som holdt til i Stjørna om manglende telefonforbindelse. Fiskere langt nedover Vestlandet hadde behov for å varsle om fangst og henting av sild.

Smånytt fra Stjørna for 100 år siden

Dette er utklipp fra Dagsposten som var datidens største avis i Trondheim. Språket er gjengitt i original

Dagsposten fredag 7.2.1913:

Nyt Elektricitetsværk i Skjørn. - Overslag og Beregninger

En Del interesserte Mænd i Skjørn omgaaes med Tanken om at bygge et nyt Elektricitetsværk for Bygden. Man har henvendt sig til Ingeniør O. M. Ranheim om at udarbeide Overslag og Beregninger og dette Arbeide er allerede igang. Kapitalen tænkes tilveiebragt ved Aktietegning blant Interesserte.

Kraften tænker man at hente fra det Vasdrag, som gaar ud fra Grandalstjønnå; det ligger meget bekvemt til i ca. 4 Km. Afstand fra Bygden og har et Fald paa flere Hundrede Fod. Betingelserne er saaledes de bedst mulige, samtidig som dets Nedslagsdistrikt er saa stort, at Aargangsdrift er sikker. Anlægget skulde saaledes ha gunstige Forhold at arbeide under og vil vistnok bli Interessenterne til meget Glæde.

Dagsposten torsdag 13.3.1913:

A/S Skjørn's Sildolje- & Kraftforfabrik

Stiftedes paa konstituerende Generalforsamling her i Byen den 11te ds. Styret bestaar af Overretssagfører Holthe, Trondhjem, Jacob Nornberg, Bjugn og Grosserer J. A. Sannan, Hasselviken. Som Disponent ansattes J. A. Dybdahl, Rissen, og som Arbeidsformand ved Fabriken J. P. Jensen, Bjugn.

Fabriken, som allerede er opført og i fuld færdig Stand til Drift, er beliggende ved Gaarden Sagen i Skjørn, tæt ved Sagelven og Fossen af samme Navn. Stedet har god Havn og anløbes paa Signal af Fosenskipene i Skjørnruuten.

Fabriken er udstyret med tidsmæssige Maskiner og er baseret paa en Afvirkningsevne af ca. 120 Maal Sild pr. Driftsdøgn. Maskineriet er leveret dels af Kristianiaværksteder, dels af Ørens mek. Værksted, T.hjem.

Saa har da altsaa nu ogsaa den bekjendte gode Sildfjord Skjørn faat sin egen Sildoljefabrik, om end Størsteparten af Aktierne er paa udenbygds Hænder.

Dagsposten torsdag 23.6.1913:

Serianna Aarnæs - Skjørn's ældste Kvinde

fylder i dag 94 Aar. Hun er trods sin høie Alder endnu frisk og rørlig og synes bære Alderen forholdsvis let. Det er en sand Fornøielse naar man

faar Anledning til at se indom hende og erfare hendes lyse og lette Humør og høre hendes Fortællinger fra Fortiden, som altid er saa faktiske som de kan være. Serianna er Kaarenke og sidder saaledes i gode Kaar, hun styrer ikke bare endnu selv sit Husstell, men endog naar det kniber om, som f. Eks. i fjor i Slaatonnen hjalp hun til med Riven og raket og saadet og hesjet For.

En Dag da hun var opraad for Rive, gikk hun en ca. halv Mils Vei til en Rivemager for at vælge sig ud det Værktøi, som hun viste var brugbart, og var aldeles i lige god Kondition da hun kom tilbage efter den lange March.

I Serianna Aarnæs's Slægt blant Bedste-forældrene og Oldeforældrene har det forekommet høie Livsaldre som viser at Slægten har kraftig Blod og gir god Grundvold Efterslægten.

Vi vil herved nytte Anledningen at ønske Jubilanten Serianna Aarnæs at hun maa faa opleve endnu mange Fødselsdage og en fortsat lys Alderdom og god Helse.

(Serianna Olsdtr. Aarnæs bodde på Husby og ble født 28.01.1820 og døde 14.12.1917, nesten 98 år gammel.)

Dagsposten lørdag 1.11.1913:

Møllebrug i Skjørna - -Et Foretagende, som man venter sig meget af.

I Indre Skjørn har man i længere Tid havt Planer oppe om Anlæg af et Møllebrug for Bygden. Man har hidtil savnet et tilfredsstillende Anlæg i denne Branche og man har derfor maattet ty udenbygds for at faa Kornet formalet. Man har havt under Overveielse at anlægge Møllebruget som Aktieselskab, men denne Tanke er senere blit forladt. En Gaardbruger herude som paa sin Eiendom har et lidet Vandfald med lit Tilsig af Driftsvand har nu bestemt sig til at gaa til Anlæg af et tidsmæssigt Møllebrug og har gjort indledende Skridt hertil. Maskiner og Møllestene er allerede bestilt. Møllen vil få sin Beliggenhed tæt ved Hjemgaarden i Nærheden af Bygdeveien. Hensigten er at skaffe Drivkraften fra en Turbin. Der tages Sigte paa at gjøre Anlægget slig, at man senere kan gaa over til elektrisk Drift, hvis det skulde være ønskelig, og i Tilfælde heraf vil man faa Drivkraft baade for Sag og Træskeværk foruden elektrisk Lys. Driftvand ligger i et større Nedslagsfelt og ved en enkel og letvindt Anordning lader det sig gjøre at økonomisere med det.

Bergbrua

Av Eilert Bjørkvik

I tida før det kom vei over Bergleiret med bru over Råkabekken, gikk veien om Råk. Det hadde lenge vært vei fra Råk og ned til Vågen. Den veien hadde Kristoffer Olsen Foss bygd like etter at han kom til Råk. Da Råkagården formelt ble delt mellom de fire sønnesønnene til Kristoffer Foss, Petter, Simon, Kornelius og Åge Foss, nevnes Storbrua som et merkepunkt mellom de tre bruka på vestsida av Vågen. Råkaveien gikk over denne brua, som senere er kalt Elenmartabra.

Selv om snarveien over Vågen var å bruke båt, var det nok mange som savnet bru over utløpet av Råkabekken, særlig etter at det ble fabrikkdrift på vestsida av Vågen.

I 1925 søkte Anders Hansen med flere Stjørna kommune om at det måtte bli ekspropriert grunn av gnr 44 bnr 1, Vorphaugen, for å bygge bru over Bergleiret.

Noe seinere oppnevnte kommunestyret en komité som skulle forhandle med Ole Ågesen og Odin Foss på de to Råkagårdene om å frafalle retten til gangsti over Vorphaugens grunn.

Som eier av Berge, bruksnummer 2 ga Oluf Foss 4.11.1925 fri grunn til bru over Bergleiret og fri grunn til vei fra brua til veien som førte fra Råk til Prang (56:243). Eieren av Vorphaugen, Johan Børø overdro ved kontrakt 13.4.1927 "behørig" grunn til offentlig vei fra den brua som var bygd over Bergleiret etter nedsatte pæler øst for huset til Ole Koren (Gammelsentralen) i en lengde av ca 80 meter til veien støtte sammen med den gamle offentlige bygdevei. For veigrunnen fikk Johan Børø 150 kroner (56:244).

Arbeidet med veien og brua tok nok til i 1925, da *Adresseavisen* tirsdag 15.12.1925 kunne melde at arbeidet med veien over Råkaleiret foreløpig var stanset, og at det neppe ville bli gjort mer med anlegget før til våren. Men da ville det formentlig bli gått i gang med full kraft. Noe av grunnen til forsinkelsen var at Sør-Trøndelag veivesens oppsynsman var blitt syk slik at endelig stikking av veien ikke kunne skje før våren 1926.

I brev til Stjørna formannskap 31. mai 1926 tilrår veivesenet at det til den gjenstående muring av steinkara

ble engasjert en vant murer. Det var vedlagt en tegning av brua utført av arkitekt John Tverdahl, datert 28.5.1926, der det var åser av tre, men disse kunne erstattes med jernbjelker.

Formannskapet ved ordfører K J Ramsvik oversendte veivesenets brev til komiteen for brua ved Eilert Bedin, og brevet og tegningen kom jeg over blant noen papirer jeg har tatt vare på fra Vorpvikan.

Eilert Bedin var notbas, og det var derfor rimelig at notbrukene stilte båter til disposisjon for frakting av stein til brua. Stein ble hentet fra *Urdenden* i Nordfjorden og fraktet i notbåter. Det var nok et interessant dugnadsarbeid, som også nørte opp under folkevittigheten, både gjennom ei vise, antakelig skrevet av Peder Øyan, der noen vers ennå huskes. Og signaturen *Per* skrev et lett harselerende innlegg i *Fosens Blad* 17.8.1926 om bruanlegg og størjefangst i Stjørna.

Fosens Blad tirsdag 17.8.1926:

Bruanlegg og størjefangst i Stjørna

Æg ha vore ute på fer, å godt å væl komme heim. Best som æ går å spekulere på lite tå kvart så tænkt æ å ta mæ en tur å sjå på bruanlægge på Bergleire.

Da æ kom mitt på brua, så træft æg'n Gustaff. Vi helsa militært på kvaranner, å æ måt i all ærbødighed gratuler'n me brua, fer de e no han som e en slags far åt hu da sjerdu. Han to på slyggen å takka.

Kolles ska du ta de no sei æ fer å få i stand de herre anlægge?

Jau, sein, no ska vi atter ta fat fer ålvår. Vi ska rekuver kjøttkak frå dampkjøkene, å klepfisk frå Martin, så ska vi be i hop folk, å tømmer å murar, da ska både'n Ove å'n Sivert få eta sæ gott mætt igjen, å da antar æ att vi e ferdig til jul omtrent å ska vi ha jubileum på handelslaje, fer dem e no ijt lite intressert dem heller da. Når vi e ferdig me brua går vi over te størjefangst sei'n.

Per

Bruvisa

Melodi: *Adjø, farvel for siste gang, tekst: Peder Øyan?*

*I Råkvåg krets det bygges bro, den er både sterk og god.
Den synker litt på det ene hjørn, men pælerne tager nok tørn.*

*Fureren han dro i ei snor, han sa itj eit kløyva ord.
Men påtan forsvant som dugg for sol ned gjennom moder jord.*

*Engelen Gabriel smører mat, puster og tar det så hardt.
Så tager han gitaren frem, synger en sang og går hjem.*

*Engelskmanden til bords han gjekk for å smake på det han fekk.
Sju tallika kjøttsup i magan han fekk, og dermed så vart 'n så kvekk.*

Dum-Marta

Marta Olsdatter Breivik

Av Eilert Bjørkvik

Det er sjelden at folk som levde sitt liv på 1800-tallet etterlater seg handfaste minner. En av dem som har etterlatt seg et slikt minne, er Marta Olsdatter Breivik, som ved dåpen i Ørlandskjerka 7. april 1833 fikk navnet Ingeborg Marta. Hun var født nyttårsaftnen 1832 som det sjette av foreldrenes ni barn. Foreldrene var husmannsfolk Ole Pedersen og Lavina Sivertsdatter Breivika på plassen som tilsvarer det senere bruksnummer 23 av Innerråk, Haugen.

Ole Pedersen Stranda og Lavina Sivertsdatter Monsvollen ble gift 3.9.1820. Ole var født 15.1.1796 og sønn av Peder Olsen og Olava Jensdatter Kammen. Lavina var født i Rissa 1796 og datter av Sivert Tøgersen og Barbro Olsdatter Åsen. De kom seinere til Innerråk. Ole Pedersen døde 3.1.1848, Lavina Sivertsdatter døde 11.6.1853 av nervefeber. Det ble holdt skifte 12.12.1853. I samband med skiftet ble det holdt auksjon, og sønnen Peder Olsen beholdt husa i Breivika: Stue, fjøs, grishus, naust og brygge for takst 100 spesidaler, mens Rasmus Innerråk kjøpte kvernhuset i Ramsbakken med tilbehør for halvannen daler. Av de 9 barna var det 6 som levde i 1853.

De 9 barna var:

1. Peder 15.3.1822, neste bruker, født i Kvernhusvika.
2. Seriana 10.2.1824, levde 1853.
3. Johan Peter 28.2.1826, død i Osen 1907.
4. Benjamin 20.9.1827, død før 1853.
5. Olava Maria 28.1.1831, død 1882, g m Karl Olsen Bjørkvik, sønn Ole K Hulsundvik.
6. Ingeborg Marta 31.12.1832, døvstum, død som fattiglem i Kvernhusvika 23.2.1906.
7. Ole 12.8.1836, død 23.11.1839.
8. Leonard 27.6.1838, levde 1853.
9. Anton Mortinus 2.5.1841, død 9.6.1841.

Ved folketellinga 1865 bodde Marta Olsdatter hos broren Peder Olsen i Breivika. Der var hun også i 1875 da hun hjalp til i huset. Det heter da at hun var døvstum fra før fylte 4. år.

I 1889 var Marta Breivik bortsatt hos Ole Korneliussen Foss, og ved folketellinga 1891 var

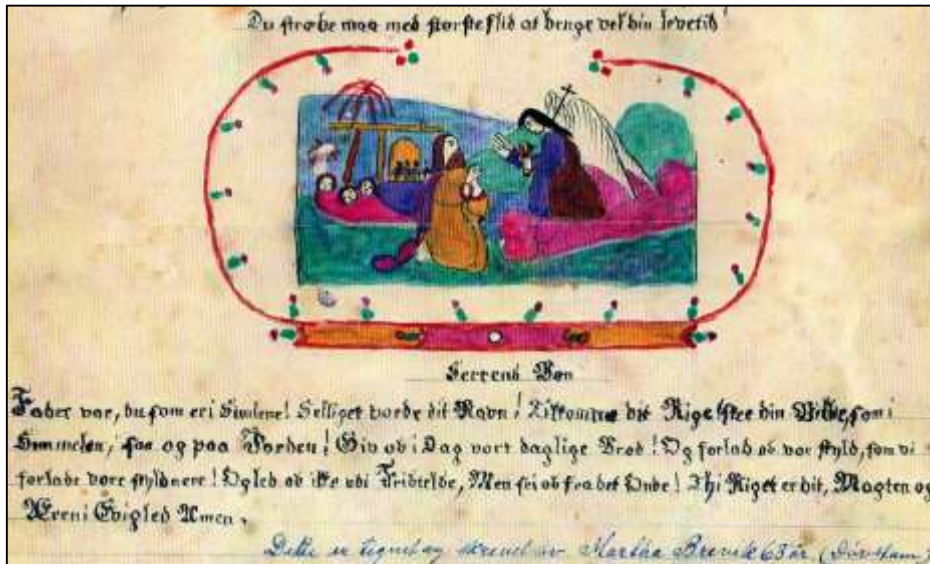
Ingeborg Marta Olsdatter fortsatt i Juvika hos Ole Korneliussen og Serianne Ludvikka Foss. Hun kalles da fattiglem og var bortsatt for fattigvesenets regning. I 1900 var hun årsforsørget av fattigvesenet i forpleining hos Johanna Andreasdatter og Hans

Olsen Breivika. De kom seinere til Kvernhusvika. Hans Olsen var fostersønn av Peder Olsen Kvernhusvik. Fattiglem Ingeborg Marta Olsdatter Breivik døde i Kvernhusvika 23.2.1906. I dødsfallsmeldinga står det at hun muligens hadde en bror i Bjørnør. Dette var Johan Peter som døde i Osen i 1907.

Med sin spesielle funksjonshemming var Marta Breivik blant de få ungdommer som fikk skolegang ut over den sedvanlige omgangsskolen. Det hadde sammenheng med hennes handikap. Hun kom på Døveskolen i Trondheim, eller Døvstummeinstituttet som det het, og ble konfirmert i Domkirken 10. september 1851. Hun fikk karakteristikken temmelig godt. På Døveskolen lærte hun å kommunisere ved hjelp av et handalfabet. Hun tegnet og fargela handalfabetet på ark som hun enten ga bort eller solgte.

Det alfabetet som gjengis her, har tilhørt Ole Korneliussen og Ludvikka Foss, er kalt "Haand Alfabet" og datert 1895. Foran de forskjellige tegnene har hun skrevet store skjønnskrifts-bokstaver og store gotiske bokstaver. Etter selve alfabetet har Marta skrevet sin livsvisdom: "Du stræbe maa med største flid at bruge vel din levetid!"

Under det har hun tegnet Jesu sjelekamp i Getsemane med engel og tre sovende disipler, slik det er fortalt hos evangelistene, Lukas 22.39-46, Matteus 26.36-46 og Markus 14.32-42. Under denne tegningen har hun skrevet "Herrens Bøn".

Det er sannsynlig at hun har skrevet og tegnet dette etter et forelegg, men det er så langt ikke funnet hva hun har basert framstillingen på. Marta var ei tid bortsatt i Bjørkvika, og derfra er det også bevart et handalfabet datert 1895. Anna Helland, datter av Johan Arnt Bjørkvik har tatt vare på det, og jeg fikk for lenge siden en kopi av arket fra Annas datter, Hjørdis Helland. Dette er også datert 1895, og nederst på arket har Anna Helland skrevet "Dette er tegnet og skrevet av Martha Brevik 63 år (Døvsstum)".

Marta ble kalt "Dum-Marta", men dette hadde ikke noe med hennes intellekt å gjøre, da ordet *dum* også brukes i betydningen 'stum', 'døv' eller 'døvsstum' (se Norsk Ordbok II, spalte 232-234, Oslo 1978).

Utstillingen av fiskeredskap på Salteriet

Heimbygdslaget er deltaker i Salteriet Kulturbrygge AS og vi har tatt ansvaret for den samlingen av gjenstander som Veteranbåtforeningen sto i spissen for. På Salteriet er det også en utstilling «Silda», men den hører bygningen til.

Heimbygdslaget har opprettet en arbeidsgruppe for utstillingen og de har flyttet gjenstandene slik at Kunstutstillinga fikk lokalet i underetasjen. Grappa har også begynt å registrere gjenstandene og ta bilder av hver enkelt gjenstand. Bilder med opplysninger vil bli lagt ut på Museumsnett i samarbeid med Museet Kystens Arv.

Det er arbeidet med å finne en ny og bedre plass for utstillinga. I samarbeid med Karl Idar Frengen og Museet Kystens Arv er forslaget å ta i bruk Fossbrygga som ligger helt inn til Salteriet. Planen er å ha inngang på Salteriet og en bro over til Fossbrygga.

En prosjektgruppe arbeider nå med planleggingen av opplegget og utstillinga. Museet Kystens Arv vil få ansvaret for utstillinga med Heimbygdslaget som samarbeidspartner. Alle parter har en positiv innstilling til at dette skal bli gjennomført

Inger-Lisa og Leif beskriver gjenstandene

Inger-Lisa Leif Per, Lars, Morten og Eilert har kaffepause, Fotograf John Arthur bak kamera

Serberhytta

Av Per Husby

På Sørheia i Rødsjø ble det i 1943 bygd ei enkel koie for å huse serbere som hadde rømt fra Fangeleiren på Austrått. Historia om fangene er beskrevet i bøker og mye informasjon finner en på internett, bl.a. på Wikipedia.

Heimbygdslaget la årets høsttur til Serberhytta. Det var ikke så stort oppmøte. Vi gikk fra mobilmasta i Sørskaret. Litt bratt i starten, men greit å komme opp og ikke lange turen. I stedet for mange ord omtaler vi hytta og historia med en bildekavalkade:

Serberhytta 1943, foran: Arne K. Rødsjø, John K. Rødsjø, Peter Pettsjovic, Bak: Vidore Jovanovic, Olene Rødsjø, Dragotin, Solveig Rødsjø, Melsdin Jovanovic

Noen av turdeltakerne foran den restaurerte hytta

3 ungdommer fra Rødsjø, Anton Rødsjø, Olene Rødsjø, Mathilde R. Bjørkvik og 4 av serberne

De som bygde hytta: Karl Rødsjø, Martin Enebakk, Bernhard Berg, Daniel Rødsjø, Arne K. Rødsjø. Ikke på bildet: Petter Rødsjø, Hjalmar Rødsjøæter, Alfred Rødsjø, Anton Rødsjø, John K. Rødsjø, Georg Breivoll

Serberhytta som nyrestaurert

Returadresse:

Stjørna Heimbygdslag
v/Per Husby
Indre Ringvei 7
7100 RISSA

Aktiviteter i Heimbygdslaget i 2013

Gammeltida

Dette er møter vi vanligvis holder 2. onsdag i måneden med start kl. 18.00. Tema, tid og sted står på heimesida vår stjørna.no. I 2013 har det vært følgende møter:

Jan	- Handarbeid i gamle dager	Mælan
Feb	- Umark og skog	Mælan
Mar	- Båter og notbruk	Råkvåg
Apr	- Lag og oganisasjoner	Mælan
Sep	- Lag og foreninger	Råkvåg
Okt	- Minner fra skoletida	Mælan
Nov	- Sanger fra Stjørna	Mælan
Des	- Julebord med pensjonistforeningen	

Våren 2014 blir møtene slik:

15. jan	- Foreninger	Fevåg
12. feb	- Stedsnavn	Mælan
12. mar	- Barneleker	Mælan
9. apr	- Årsmøte	

Arrangement

28.- 29. juli - Anno 1930 i Råkvåg er blitt en tradisjon for heimbygdslaget med bildeutstilling, orienteringer mv.

14.-15. mars - Kurs på Museet Kystens Arv i registrering av gjenstander og bilder sammen med Rissa Bygdemuseum. Bildene og beskrivelsene vil bli lagt ut på Musemsnett.no etter hvert.

Høsttur

I år gikk turen til Serberhytta r Stjorn som ga navnet til Stjørna. Været var bra og vi så på lakseplassene og den freda skogen og ikke minst den flotte naturen.

Foreninger og lag

Vi arbeider også med å få registrere gamle lagsprotokoller og papirer så de kan bli tatt vare på og lagret betryggende Vi oppfordre alle å ta kontakt hvis de har materiale eller kunnskap om lag både nye og gamle

Foto av gravstøttene

John Arthur Winsjansen har tatt bilder av alle gravstøttene på Husby kirkegård. Bildene vil bli lagt ut på internett under disnorge.no/gravminner. Tidligere har Geir Ludvigsen fotografert gravstøttene på Frengen og gravstøttene på Hegvik er også fotografert.

Gravminner på DIS-Norge har registrert data for alle som er gravlagt på kirkegårdene i hele Norge. Dette er en viktig kilde for alle som er interessert i slekt.

Innsamling av bilder mv.

Vi har nå skannet flere tusen bilder og har startet med katalogisering. Gamle bilder er viktig kulturhistorie. Når de er digitalisert, er de enkle å oppbevare. Derfor oppmoder vi alle om å ta vare på gamle bilder og la oss skanne dem så de blir bevart.

Grasrotandelen

Grasrotpengene betyr mye for laget. I 2013 ligger vi an til å få over kr. 11 000 fra 41 tippere.

